

YAYIN ETİĞİ İHLÂLLERİNİN FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Evaluation Of Publication Ethics Violations In Context Of Copyrights

Beşir ORAK*

ÖZ

Temeli bilimsel dürüstlük olan bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkeleri, bilim insanlarının bilimsel araştırma ve yayın yaparken uyacakları etik normları belirler. Etik normlara aykırı davranışlar, etik ihlâl olarak ifade edilmektedir. Etik ihlâlî sayılan bazı fiiller, başkalarının eser sahipliği dolayısıyla sahip oldukları hakları da ihlâl eder. Bu yönüyle etik ihlâllerin fikrî mülkiyet hukuku bağlamında değerlendirilmesi gündeme gelir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda yer verilen usûlsüz iktibaslar ve bir usûlsüz iktibas türü olan intihal, fikrî mülkiyet haklarının ihlâline neden olmaktadır. Usûlsüz iktibasların dışında Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde düzenlenmiş birtakım yayın etiği ihlâlleri aynı zamanda fikri hakları da ihlâl etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Etik, Yayın etiği, Fikrî mülkiyet, İntihal, Usûlsüz iktibas.

ABSTRACT

Scientific research and publication ethics, which are based on scientific honesty, determine the ethical norms that scientists will comply with while conducting scientific research and publication. Some actions that are considered ethical violations also violate the rights of others due to copyright. At this point, the evaluation of ethical violations in the context of copyright comes to the fore. Irregular citations in Law No. 5846 and plagiarism, which is a type of illegal quotation, cause the violation of

* **Gönderi:** 30.05.2022 - **Kabul:** 19.08.2022 | **Received:** 30.05.2022 - **Accepted:** 19.08.2022.

* LLM, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye
✉ av.bsrarak@gmail.com • ORCID 0000-0002-1987-3499.

Atıf Şekli / Cite As: ORAK, Beşir (2022). Yayın Etiği İhlâllerinin Fikrî Mülkiyet Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi. ÇÜHAD, (2), 21-57.

İntihal / Plagiarism: Bu makale bir intihal engelleme yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been checked via a plagiarism prevention software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

copyrights. Apart from irregular citations, some publication ethics violations regulated in the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive also violate copyrights.

Keywords: Ethic, Publication ethics, Copyrights, Plagiarism, Irregular citations.

GİRİŞ

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerinin temelini bilimsel dürüstlük kuralları oluşturmaktadır. Bu ilkelere aykırılık içeren fiiller, bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlalleri olarak ifade edilir. Tam olarak hangi fiillerin, yayın etiği ihlali oluşturacağı tartışmalı kalmış, ortak noktaları çok da olsa pek çok yazar yayın etiği ihlallerini kendi yorumlamalarına göre adlandırmıştır. Ancak *Yükseköğretim Kurulu*, 2016 yılında çıkardığı *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi* (YKBAY) ile birlikte meseleyi pozitif hukukun konusu haline getirmiştir.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlalleri intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayım, dilimleme, haksız yazarlık ve diğer etik ihlâl türleri olarak düzenlenmiştir. Ayrıca söz konusu etik ihlaller, 2547 sayılı *Yükseköğretim Kanununda*¹ disiplin suçu olarak düzenlenmiş, bu fiilleri işleyen öğretim elemanlarına çeşitli disiplin cezaları verileceği belirtilmiştir.

İntihal ve haksız yazarlık ile diğer etik ihlâl türleri arasında “alenileşmemiş tez veya çalışmalarını izinsiz kullanmak” ve “yayımlanmamış eser hakkında bilgi paylaşmak” olarak belirtilen etik ihlâl türleri, aynı zamanda, eser üzerindeki fikrî hakları da ihlâl etme potansiyeline sahiptir. *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* belirtilen söz konusu fiiller, fikrî hakları da ihlâl etmeleri nedeniyle *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* (FSEK) kapsamına girse de *Kanunda* yayın etiği ihlallerinin başlıca görünümü, usûlsüz iktibastır.

İktibas, alıntı demektir. Bir eser meydana getirirken olağan olarak diğer eserlerden istifade edilir ve alıntılar yapılır. Usûlsüz iktibas ise, hukuka aykırı olarak yapılan alıntıdır. Hukuka aykırılık, *Kanunda* belirtilen iktibas serbestisi kurallarına uyulmamasından veya sınırlarının aşılmasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu, yayın etiği ilkelerine aykırılık teşkil eden fiillerin fikrî mülkiyet hukuku bağlamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda mevzuatta hangi fiillerin bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlali sayıldığı irdelenmiştir. *Yükseköğretim Kurumları*

¹ 04.11.1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu (RG. 06.11.1981 -17506).

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde belirtilen etik ihlaller sayılmış, bu etik ihlaller arasında fikrî mülkiyet haklarıyla olan sıkı ilişkisi nedeniyle “intihal” fiili özel olarak incelenmiştir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda intihal fiilinin tanımına yer verilmemiştir. *Kanunda* yayın etiği ihlallerinin başlıca görünümünün usûlsüz iktibas olması nedeniyle usûlsüz iktibasın ne olduğu açıklanmış, daha sonrasında usûlsüz iktibas ile intihal arasındaki ilişki incelenmiştir. Son olarak intihal dışında kalan diğer yayın etiği ihlallerinin fikrî mülkiyet hukukuyla olan ilişkisi irdelenmiştir.

I. TÜRK HUKUKUNDA TANIMLANAN YAYIN ETİĞİ İHLÂLLERİ

A. Genel Açıklama

Bilimsel araştırma ve yayın etiğinin içerdiği ilkelerin ne olduğu ve hangi fiillerin bu ilkeleri ihlâl ettiği hususu, öğretilerde ve diğer mecralarda uzun zamandır tartışılmaktadır. Buna karşın bu etik ilkelerin ve etik ihlâli sonucunu doğuran fiillerin ne olduğu, son yıllara değin, mevzuatta tanımlanmış değildir. Yazarlar, bilimsel araştırma ve yayın etiğini ihlâl eden davranışları, bu davranışlar hemen hemen birbiri ile aynı olsa da farklı isimlerle adlandırılmaktaydı².

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlallerini kendi yorumlamalarına göre tasnif eden ve isimlendiren pek çok yazar örnek gösterilebilir. Ancak son on yılda bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlalleri mevzuatta tanımlanmış, bu suretle mesele pozitif hukukun konusu haline gelmiştir. *Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun (TÜBİTAK)* çıkardıkları bilimsel araştırma ve yayın etiği düzenlemelerinde, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerini ihlâl eden davranışlar tanımlanmıştır. Bu tanımlar birbiriyle benzerlik göstermektedir.

² *Türkiye Bilimler Akademisinin (TÜBA)* çıkardığı bir kitapta bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlalleri disiplinsiz araştırma, yinelenen yayın, sahtecilik, saptırma veya aldatmaca, uydurmacılık ve aşırı macılık olarak belirtilmiştir (TÜBA, s. 35 vd.). Bir başka örnek olarak *Köksal*, etik ihlalleri iki sınıfa ayırarak incelemiştir. Yazara göre bilimsel araştırma ve yayın etiğini ihlâl eden fiiller, birinci derece etik ihlaller ve ikinci derece etik ihlaller biçiminde ikiye ayrılır. Birinci derece etik ihlaller; çift uçlu yayın, örtülü düklikasyon, haksız atıf, görmezden/bilmezden gelme ve görevi kötüye kullanmadır. Görevi kötüye kullanmayı ise sızdırma, yanlış davranma ve haksız müdahale fiilleri teşkil eder. İkinci derece etik ihlaller ise kongre avcılığı, görevi ihmal etme, hatada ısrar, muğlak yazarlık ve paralı yayındır (KÖKSAL, s. 211 vd.). *Memduhoğlu* etik ihlalleri üç ayrı başlık altında tasnif etmiştir. Bu başlıklar; hatalar, yanlışlar ve yanıltma/aldatmadır. Yanıltma/aldatma başlığı altında yinelenen yayın, uydurma, sahtecilik-çarpıtma ve aşırma fiillerini sıralamıştır (MEMDUHOĞLU, s. 173). *Karakoç* ise etik ihlalleri, sonuçları en hafif olanından en ağır olanına doğru şu şekilde sıralamıştır: Özensiz çalışma, hatır atfı, destekleyen kurum ve kişilere teşekkür etmemek, kaynakların israf edilmesi, tekrar yayım, dilimleme, haksız yazarlık, görevin kötüye kullanılması, intihal, çarpıtma ve uydurma (KARAKOÇ, s. 103 vd.).

Yükseköğretim Kurulu'nun 2016 yılında çıkardığı *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* (YKBAAY) bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı fiiller şu şekilde tanımlanmıştır:

- a) *İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,*
- b) *Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçek olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,*
- c) *Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek*
- d) *Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak*
- e) *Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayımları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak*
- f) *Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dahil etmek veya aktif katkısı olan kişileri dahil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dahil ettirmek*
- g) *Diğer etik ihlalleri:*
 - *Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek*
 - *Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak*
 - *İnsanlar veya hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarda hasta haklarına saygı göstermemek*
 - *İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak*
 - *İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak*
 - *Bilimsel araştırma için sağlanan ve ayrılan kaynakları, mekanları, imkanları ve cihazları amaç dışı kullanmak*
 - *Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak*
 - *Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan veya araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak*
 - *Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek*
 - *Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak*
 - *Araştırma ve deneylerde, mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak*

- *Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlülüğüne uymamak*
- *Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak*
- *Akademik araştırma ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak”*

Üniversitelerarası Kurul’un çıkardığı *Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* (ÜKBAY) sayılan bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı fiiller, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* sayılan fiiller ile aynıdır. Yalnızca *Üniversitelerarası Kurul’un* yönergesinde yer alan diğer etik ihlalleri kısmına; “*akademik teamüllere aykırı olarak bir doçent adayında etik açıdan beklenmeyen tutum ve davranışlarda bulunmak*” ve “*başvuru dosyasında mevcut olmayan bir dergiyi mevcut yahut indekslerde taranmayan bir dergiyi taranıyor gibi göstererek, ya da hakemli olmayan bir dergiyi hakemli olarak belirterek yayın yapmak*” fiilleri eklenmiş, “*dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak*” fiili çıkarılmıştır. Söz konusu ekleme ve çıkarmalar, *Üniversitelerarası Kurul’un* görevleri arasında sayılan doçentlik başvurularının incelenmesinin doğası gereğidir³.

B. Özel Olarak İntihal

1. İntihalin Tanımı

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine aykırı fiiller arasında intihal fiilinin özel olarak, ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir. Bunun nedeni intihalin, fikrî mülkiyet haklarıyla olan ilişkisidir. İntihal, eser sahibinin eser üzerindeki fikrî haklarını ağır bir biçimde ihlâl etmektedir. İntihal ile birlikte eser sahibinin manevî ve malî haklarının tümü ciddi bir zarara uğramaktadır. Bunun yanında eser sahibinin kişilik haklarının ihlâli de gündeme gelebilir. Bu sebeple intihal adlı etik ihlâl türü, bu bölümde özel olarak incelenmeyi hak etmektedir.

³ TÜBİTAK’ın konu ile ilgili düzenlemesi yönetmelik biçimindedir. *TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği* ismindeki Yönetmeliğin 9’uncu maddesinde etik kurallara aykırı davranışlara yer verilmiştir. Uydurma, çarpıtma, aşırma, tekrar yayım, dilimleme, haksız yazarlık ve usûlsüz alıntı ile diğer etik ihlaller; söz konusu yönetmelikte etik kurallara aykırı fiiller olarak sayılmıştır. YÖK ve ÜAK yönergelerine nazaran ufak farklılıklar olsa da esasen etik ihlaller benzerlik göstermektedir.

İntihal, Arapça bir sözcüktür. Türkçe, “aşırma” anlamına gelmektedir⁴. İngilizcede, “plagiarism”, Almancada “plagiat” kelimeleri ile karşılanmaktadır. İngilizce ve Almancada kullanılan kelimelerin kökeni, Latince “plagiarius” sözcüğünden gelmektedir⁵.

İntihal kavramı, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda* (FSEK) tanımlanmamıştır. İntihalin tanımına, öğretinin yanı sıra *Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu*’nun bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin düzenlemelerinde rastlanmaktadır⁶. Bunun yanı sıra, *Yükseköğretim Kanununda* intihal, başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine ait gibi göstermek, şeklinde tanımlanmıştır.

Yargıtay bir kararında intihalin kelime anlamının aşırma, başkasına ait bir eseri kendisininmiş gibi gösterme, kaynak göstermeden başkasının eserinden parça almak anlamına geldiğini ve hukuk düzenince bu fiilin yasaklandığını belirtmiştir⁷.

2. İntihalin Şartları

İntihal fiilinin varlığından bahsedebilmek için birtakım şartların bir arada bulunması gerekir. Bu şartlar mevcut değilse duruma göre diğer etik ihlallerin varlığından söz edilebilir.

İntihalden bahsedebilmek için kişinin, başkasının eserini kendisininmiş gibi göstermesi gerekmektedir. İntihal yapan kişi, aşırıldığı eserde yer alan fikirleri ve/veya eser sahibinin üslubunu kendisine mal etmekte, kendisine ait gibi göstermektedir. Kendi fikrî ürünü olmayan fikirleri ve kendisine ait olmayan üslubu, kendisininmiş gibi gösterme, intihalin başlıca şartıdır.

İntihalde bir başkasından yapılan fikir hırsızlığı söz konusu olduğu için kişinin, daha öncesinde kendisinin yazmış olduğu eseri, sonrasında kısmen veya tamamen kullanması intihal

⁴ Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/> (E.T: 24.04.2021).

⁵ Romalı şair *Martial*, şiirlerini etrafta kendi şiirleriymiş gibi sunan ve okuyan Fidentinus’a “plagiarius” demiştir. *Martial*’a göre, şiirleri ağızdan çıkmaları ile birlikte azat edilmiş köleleri idi. Bunlara el uzatan kişi, azat edilen köleleri kaçıran bir soyguncu, yani “plagiarius”tu (ÖZTAN, s. 202; ÖNCÜ, s. 29).

⁶ İntihal konusunda *Gökyayla*, bir eserin veya eserde yer alan ifadelerin kendisine ait olmamasına rağmen kendisinin gibi gösterilmesi intihaldir, yorumunu getirmektedir (GÖKYAYLA, s. 286). *Karakoç*, kişinin başkalarının fikirlerini usulünce atıf yapmaksızın kendi fikirleri gibi sunması olarak ifade etmiştir (KARAKOÇ, s. 118). *Öncü*, intihali, bir başkasının eser sahipliğinin kasten sahiplenildiği bir fikri hak ihlali olarak tanımlamıştır (ÖNCÜ, s. 29). *Yavuzdoğan* ise intihalin, kişinin zihinsel faaliyeti ve emeğinin karşılığında kendine has bir tarzla geliştirdiği fikir ve üslubunun başkalarınca hukuki sınırların ve esinlenmenin ötesine geçecek şekilde alıntılanması olduğunu belirtmektedir (YAVUZDOĞAN, s. 227). *Gözler* ise intihali, bir başkasının eserinden usulüne aykırı olarak yapılan alıntılarının en ağır biçimidir, şeklinde tanımlar (GÖZLER, s. 52)

⁷ YHGK, T. 29.01.2003, E.2003/4-47, K.2003/37 (BULUT, KOCA, s. 216).

oluşturmaz⁸. Kişinin kendisinden intihal yapmasını, intihal olarak değerlendirmek mümkün değildir⁹.

Kendi eserinden aşırma, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* ve *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi* bağlamında intihal fiilini oluşturmaz. Yine de bu durum, diğer bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine aykırıdır¹⁰. Ancak burada, hukuk düzenince intihale karşı olduğu kadar ağır bir kınamaya maruz kalınmaması gerekir¹¹.

Bir başkasına ait eser kısmen veya tamamen kişinin kendisine ait gibi gösterilebilir¹². Eserin tamamının kullanılması şart değildir¹³. Eserin belli kısımlarının da aynı şekilde gösterilmesi, intihalin ortaya çıkması için yeterlidir¹⁴. Eserin, gerek tamamının gerek belli bir kısmının birebir aşırılması da şart değildir. Bölümlerin diziliminde değişiklikler yapılmış olabilir. Bu duruma takdim tehir denilmektedir. Bu halde de intihal oluşur¹⁵.

Bir başkasına ait eserin veya eserin belirli kısımlarının, bilimsel kurallara uygun atıf yapılmadan alınması, “kendisininmiş gibi gösterme” şartını yerine getirir. Burada akla gelen soru, bilimsel kurallara uygun atfın ne olduğu, bunun mevzuatta tanımlanıp tanımlanmadığıdır.

Bilimsel eserler kaleme alınırken çeşitli atıf usûllerine uygun olarak atıf yapılmaktadır¹⁶. Deyim yerindeyse atıf usulü, sistemleşmiştir. Yaygın olarak kullanılan atıf usûllerine, American Psychological Association (APA), Chicago Manual of Style (Chicago stili) ve

⁸ BULUT, KOCA, s. 220.

⁹ BOZBEL, s.166.

¹⁰ GÖKYAYLA, s. 290; BULUT, KOCA, s. 221.

¹¹ ÖZTAN, s. 205.

¹² *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi* ve *Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* kişinin, başkalarının yalnızca eserlerini değil özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini de kendisininmiş gibi gösterirse intihalin fiilinin gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte bazı yazarlar, eser niteliği taşımayan fikri ürünlerden yararlanmanın FSEK uyarınca intihal teşkil etmeyeceğini belirtmektedir (BULUT, KOCA s. 217; GÖKYAYLA, s. 286; ÖZTAN, s. 203). Konuya başka bir açıdan yaklaşan *Öncü*, eser yanında bilimsel çalışmaların sahiplenilmesinin de intihal suçunu teşkil edebileceğini, bunun nedeninin *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda* eser sahibinin haklarının ihlali cezalandırılıyor iken diğer yanda öğretim üyelerinin bilimsel etiğe aykırı davranışlarının cezalandırılıyor olduğunu söylemektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, burada yazarın bahsettiği suç, disiplin suçudur (ÖNCÜ, s. 34). Kanımızca burada, kişinin özgün fikirleri, metotları ve verileri – ki burada kişisel verilerden söz edilmemektedir- bilimsel bir yayının altyapısını oluşturduğundan bunlar koruma altına alınarak bilimsel yayınlarda etik ilkelerin tam anlamıyla uygulanması ve korunması amaçlanmıştır. Nitekim bu duruma uygun bir görüş de öğretilerde mevcuttur. *Ulmer*'in doku (gewebe) teorisine göre, bilimsel bir eserde yer alan teoriler ve fikirler, o bilimsel eserin dokusunu oluşturmaktadır. Bilimsel eserin dokusunu oluşturan bu parçalar fikri mülkiyet hukuku bağlamında korunabilirler. Bkz. ULMER, s. 123 (ÖNCÜ, s. 141'den naklen).

¹³ GÖKYAYLA, s. 286.

¹⁴ BULUT, KOCA, s. 217.

¹⁵ GÖKYAYLA, s. 288; YAVUZDOĞAN, s. 229.

¹⁶ Atıf usûllerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. KARAKOÇ, s. 67 vd.

Modern Language Association (MLA) stilleri örnek verilebilir. Ancak hukuken atfın içeriğinde bulunması gerekenler konusunda *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesine bakmak gerekir. Buna göre atfın, bir eserden yararlanıldığını belli edecek şekilde yapılması gerekmektedir. Bununla kastedilen, atf sayesinde, eserin o kısmında, bir başka eserden alıntı (iktibas) yapıldığının anlaşılmasıdır. Atıfta, yararlanılan eserin, bu eserin sahibinin ve alınan kısmın yerinin belirtilmesi gerekmektedir¹⁷.

Başkasına ait eserden alınan bölüme ilişkin hiç atf yapılmaması yani iktibas yapıldığının belirtilmemesi durumunda intihalin varlığı şüphe götürmez. Burada soru işareti bırakan husus, kişinin atf yapması ancak atfın usûlüne uygun olmaması durumunda intihalin varlığından söz edilip edilemeyeceğidir. Bu konuda çeşitli görüşler mevcuttur.

Gökyayla'ya göre, atf yapılmış olması, intihalin olmayacağı anlamına gelmez. Yapılan alıntının, usulüne uygun yapılmaması durumunda da intihal meydana gelir. Örneğin, bir eserden sayfalarca birebir alıntı yapılması durumu böyledir. İktibas serbestisinin sınırları aşılmış ise atfın mevcudiyeti, intihali ortadan kaldıracak nitelikte değildir¹⁸.

Bulut/Koca'ya göre, atf yapılmış ise kural olarak intihalden söz edilemez. Ancak iktibas serbestisinin sınırlarının aşıldığı bazı durumlarda intihalin varlığını kabul etmek gerekir. Bununla birlikte bu istisna, edebi eserler için geçerli olmalıdır. Bilimsel eserlerde alıntı ölçütü, edebî eserlere göre daha geniş tutulmalıdır. Dolayısıyla bilimsel eserlerde atf mevcutsa intihalden bahsedilemez. İktibas serbestisinin sınırlarını aşan her fiil, intihal değildir¹⁹.

Karakoç'a göre ise, intihal iki şekilde meydana gelir. Bunlardan ilki, kişinin herhangi bir atf yapmadan başkasına ait fikirleri kendisininmiş gibi göstermesidir. İkinci durumda ise kişinin atfı mevcuttur ancak bu atf usulüne uygun olarak yapılmamıştır. Bu durumda da intihal oluşur²⁰.

Öncü, yapılan alıntının maddi (alıntının amacını haklı gösterecek bir oranda olması ve alıntı yapılan eserin içeriğini aydınlatmak amacıyla yapılması) ve şekli (yararlanılan eserin, bu eserin sahibinin ve alınan kısmın yerinin belirtilmesi) şartları karşılamamasının intihalden söz etmek için yeterli olmayacağını söylemektedir. Yazara göre, intihal için alıntı yapılan eserin

¹⁷ GÖKYAYLA, s. 289.

¹⁸ GÖKYAYLA, s. 286-287.

¹⁹ BULUT, KOCA, s. 218-219.

²⁰ KARAKOÇ, s. 119.

sahibinin adının belirtilmemesi ve alıntı yapılan kısımların, alıntı yapan kişi tarafından kendisininmiş gibi gösterilmesi gerekir²¹.

Öncü'ye benzer görüşte olan Öztan'a göre, başkasına ait bir eseri haksız biçimde de olsa eser sahibinin ismini belirterek kullanmak intihal fiilini oluşturmaz. Burada, eser sahibinin eser sahibi olması dolayısıyla mevcut olan haklarının ihlâlinden bahsedilebilir²².

Danıştay da bir kararında, kaynak gösterilmiş ise intihalin oluşmayacağını ifade etmiştir. Söz konusu karar:

“Danıştay Sekizinci Dairesinin 03/06/2011 günlü, E:2010/950, K:2011/2984 sayılı kararıyla; davacının Üniversitelerarası Kurula sunduğu ve intihal olduğu ileri sürülen "Edirneli Nazmi Pend Name-i Nazmi (Tercüme-i Pendname-i Atar) İnceleme-Metin Sözlük" isimli eserinde intihalin var olup olmadığının tespiti amacıyla, aynı işlemin iptali istemiyle Danıştay Sekizinci Dairesinin 2010/951 sayılı esasına açılan dava dosyası kapsamında yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu oluşan bilirkişi raporunda; yapılan alıntıların dipnotlar ve kaynakça bölümünde açık bir şekilde belirtildiğinden intihalin oluşmadığı” şeklindedir²³.

Danıştay'ın benzer bir kararı:

“...Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi İşletme Teknolojisi Bölümü Anabilim Dalında öğretim görevlisi olan davacı hakkında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı YÖK Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından yapılan inceleme sonucunda, davacının yayımlamış olduğu "Denizlerden Sofraya, kaliteli ve Sağlıklı Balık Küçükçekmece Perakende balık Pazarında AB Standartlarının Uygulanması Projesi Örneği" adlı kitabında başka yazarlara ait alıntı yapılmasına rağmen kaynak esere yer verilmemesi gerekçesiyle, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 8. maddesinin (a) bendi uyarınca etik ihlalde bulunduğu ...²⁴” şeklindedir.

İntihalin oluşumunda kasıt unsurunun yerine değinmek gerekir. Ceza hukuku bakımından intihalin oluşması, fiilin kasten işlenmiş olmasına bağlıdır. Kişinin, başkasına ait eseri kasten (bilinçli olarak) sahiplenmesi gerekmektedir²⁵. Kişinin, bir başkasına ait eserin tamamını veya bir kısmını bilimsel kurallara uygun atıf yapmadan eserine almış olması, dikkat ve özen eksikliğinden ileri gelmiş olabilir. Bu halde dikkat ve özen eksikliği söz konusu ise ceza hukuku kapsamında intihalden söz edilemez²⁶.

²¹ ÖNCÜ, s. 30.

²² ÖZTAN, s. 203.

²³ DŞİDDK, T. 29.03.2014, E.2011/2341, K.2014/983 (YAVUZDOĞAN, s. 241).

²⁴ DŞ. 8. D, T. 19.02.2016, E.2015/1757, K.2011/903 (YAVUZDOĞAN, s. 242).

²⁵ ÖNCÜ, s. 31.

²⁶ ÖZTAN, s. 204; GÖZLER, s. 55; YAMAN, s. 1562.

Kasıt, failin ceza hukuku kapsamında cezalandırılabilmesi için olmazsa olmaz bir şart olarak aranmasına karşın disiplin hukuku anlamında aynı şeyi söylemek güçtür. Bu kanaate, *Yükseköğretim Kanununda* öğretim elemanları hakkındaki disiplin hükümlerini, lafzî ve tarihî yorum yöntemi ile yorumladığımızda ulaşabiliriz. *Yükseköğretim Kanununda* 2016 yılında yapılan değişiklikler için teklif edilen metinde yer alan intihal tanımında kasıt unsuru, tanımın içinde yer almaktaydı. Anılan tanım şu şekilde idi: “*Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma: Akademik bir kadroya bir daha atanmamak üzere üniversite öğretim mesleğinden çıkarmadır. Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasını gerektiren fiil, kasten başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde hiç atf yapmadan eserin bütünü dikkate alındığında önem arz edecek şekilde kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermektir*”²⁷. Ancak sonrasında “kasten”, “hiç” ve “eserin bütünü dikkate alındığında önem arz etmesi” ifadeleri metinden çıkarılarak *Kanun* son halini almıştır. İlgili maddenin son hali şu şekildedir: “*Başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine ait gibi göstermek.*”

“Kasten” ifadesinin madde metninden çıkarılması, öğretim elemanının aşırma fiilinin kastî olup olmasının disiplin hukuku kapsamında önem teşkil etmeyeceğini gösterir. Nasıl ki ticaret hukukunda tacirin, “basiretli bir iş adamı gibi davranma” yükümlülüğü getirilmiş ise, burada da bilim insanlarına intihal konusunda bir tür “bilinçli davranma” yükümlülüğü öngörüldüğü söylenebilir.

İntihal fiilinin değerlendirilmesinde, somut olayın özelliklerini göz ardı etmemek gerekir. Eserin içerisinde intihal olarak değerlendirilen kısımlar, bir cümle, bir paragraf, bir bölüm veya eserin tamamına yakını olabilir. Hatta bazen eserin tamamı aşırma olabilir. Kuşkusuz ki, bir cümlenin aşırılması ile sayfalarca aşırmanın aynı şekilde değerlendirilmesi ve faile aynı müeyyidelerin tatbiki, hakkaniyete uygun olmaz. Bu bakımdan her bir duruma özgü, somut olayın özelliklerini göz önünde bulundurarak değerlendirme yapılması hakkaniyete daha uygun olacaktır.

²⁷ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic (E.T: 13.11.2021).

II. YAYIN ETİĞİ İHLÂLLERİNİN FİKRÎ MÜLKİYET HUKUKUNDAKİ BAŞLICA GÖRÜNÜMÜ: USÛLSÜZ İKTİBAS

A. Genel Açıklama

İntihal, fikrî hakları ihlâl eden bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı fiillerden birisidir. Bu yönüyle bir önceki bölümde özel olarak incelenmiştir. İntihal daha büyük bir grubun öne çıkan bir üyesidir. Bu grubu, “usûlsüz iktibas” olarak isimlendirdik.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35’inci maddesinde iktibas serbestisi başlığı altında, bir eser meydana getirirken diğer eserlerden yararlanmanın sınırları belirlenmiştir. Bu sınırların dışına çıkan her fiili, usûlsüz iktibas olarak nitelendirmek mümkündür. Usûlsüz iktibasın pek çok türü bulunmaktadır. Nitekim intihal de usûlsüz iktibas grubunun içinde yer almaktadır. İntihal dışında usûlsüz iktibas türleri mevcuttur. Bu usûlsüz iktibas türleri, intihalin aksine, ayrı ayrı belirtilmemiştir. İntihalin açıkça düzenlenmesinin nedeni ise, usûlsüz iktibasın en ağır biçimi olması ve bunun yanında yaygın olarak işlenmesidir.

İntihal ve diğer usûlsüz iktibas türleri, eser üzerindeki manevî ve malî hakları ihlâl eden yayın etiği ihlâlleridir.

B. İktibas Kavramı

İktibas, “ödünç alma”, “ödünç alınan şey”, “alıntı” anlamlarına gelmektedir²⁸. İktibas, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* 35’inci maddede “iktibas serbestisi” başlığı altında düzenlenmektedir. Bu düzenlemede, iktibasın sınırları çizilse de iktibas sözcüğünün tanımına yer verilmemiştir. İktibas kelimesini, Türkçe’de “alıntı” sözcüğü karşılamaktadır²⁹.

Öğretide, iktibasın çeşitli biçimlerde tanımlandığı görülmektedir³⁰. Bu tanımlardan hareketle iktibasın, özellikle bilimsel alanda yeni bir eserin meydana getirilmesinde kaçınılmaz

²⁸ TDK Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (E.T:28.04.2021).

²⁹ Bu çalışmada iktibas ve alıntı kelimeleri eş anlamlı olarak birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

³⁰ *Alıca/Yavuz/Merdivan*, iktibasın genel anlamda bir şeyin ödünç alınması olduğunu, hukukta kullanılan iktibas ifadesinin de bu genel mana ile örtüştüğünü söylemektedir. Nitekim başkasının eserinden yapılan iktibas, o eserden alınan bir ödünçtür. Ödünçün iadesi, usûlüne uygun atıfla sağlanır (YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1263). *Gözler* yaptığı iktibas tanımında, bir yazarın başka bir yazarın eserinde bulunan kısımları kendi eserine alması ifadesinde bulunmaktadır (GÖZLER, s. 33). *Kılıçoğlu* ise iktibasın, fikri haklara ilişkin en geniş sınırlandırma nedeni olduğunu belirterek iktibası, bir başkasına ait eserin, eser sahibinin rızası dışında alınması şeklinde tanımlamaktadır. Yazarın, iktibası işlevinden hareketle tanımladığı söylenebilir. Ona göre, iktibas, eser sahibinin eseri dolayısıyla var olan menfaati ile kamunun bilgiye erişim hakkı arasında köprü vazifesi görür. Bununla birlikte, iktibasın, var olan eserleri tekrar etme değil eserlerden faydalanarak yeni eserler yaratma aracı olduğunu belirtmektedir. Var olan eserlerin tekrarına mahal vermemek adına iktibasın çerçevesi, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda* belirlenmiştir (KILIÇOĞLU, s. 342-343). *Öztaş*, bilim alanında başkalarının daha önceden meydana getirdiği eserlerden yararlanmadan eser yaratmanın imkânsız olduğunu,

bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kişi, kendisinden önceki bilimsel eserlerden istifade etmeksizin bilimsel bir ilerlemeye katkı sağlayan yeni bir eser ortaya koyamaz. Ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da ölçünün aşılması, iktibas gayesinin zıddı durumlar ortaya çıkarabilir. Önemli olan iktibasın hukukî ve etik kurallar çerçevesinde ve ölçülü biçimde yapılmasıdır.

C. İktibas Serbestisi

1. Genel Olarak

İktibas serbestisi, uluslararası düzenlemelere bakıldığında *Bern Anlaşmasının* 10'uncu maddesinde karşımıza çıkmaktadır³¹. Bu madde hükmüne göre alenileşmiş veya yayımlanmış eserlerden ölçülülük ilkesine uymak kaydıyla alıntı yapılabilmektedir³².

İktibas serbestisi, Türk hukukunda, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* 35'inci maddede düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir:

“Bir eserden aşağıdaki hallerde iktibas yapılması caizdir:

- 1. Alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması;*
- 2. Yayımlanmış bir bestenin en çok tema, motif, pasaj ve fikir nev'inden parçalarının müstakil bir musiki eserine alınması;*
- 3. Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dâhilinde ve münderacatını aydınlatmak maksadiyle bir ilim eserine konulması,*
- 4. Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ilmi konferans veya derslerde, konuyu aydınlatmak için projeksiyon ve buna benzer vasıtalarla gösterilmesi.*

İktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır. İlim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir.”

Söz konusu madde incelendiğinde, ilk fıkranın birinci ve üçüncü bentlerinde yer alan hükümlerin, bilimsel yayınlarda alıntı yapılmasının esaslarına ilişkin şartları belirlediği

ancak yararlanmanın kanunda belirlenen sınırlar içerisinde yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu yararlanmaya, iktibas adı verilmektedir (ÖZTAN, s. 448-449).

³¹ *Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi* m. 10: Hukuken umuma arz edilmiş bir eserden mutad uygulamaya uygun bulunmak ve amacın haklı göstereceği ölçüyü aşmamak kaydıyla, gazete makaleleri ve basın özetleri biçimindeki dergilerden iktibasları da dâhil olmak üzere kısa alıntılar yapılmasına izin verilebilir. <https://fikrimulkiyet.com/mevzuat/bern-anlasmasi/> (E.T: 03.05.2021).

³² ÖZTAN, s. 449.

görülür³³. Maddenin ikinci fıkrasında ise alıntı yapılırken uyulması gereken şekil şartlarına yer verilmiştir. Şekil şartlarında da bilimsel eserlere özgü şartlar bulunmaktadır.

Söz konusu maddenin ilk fıkrasının ikinci ve dördüncü bendinde yer alan iktibas serbestisi ise, serbestiyet konusunun bilimsel yayınlar ile ilgisi olmaması nedeniyle bu çalışmada incelenmeyecektir.

2. İktibas Serbestisinde Esasa İlişkin Şartlar

a. Genel Olarak

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesinin birinci fıkrasının birinci bendinde yer alan: “alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması” hükmü, öğretide “küçük iktibas”, aynı madde fıkrasının üçüncü bendinde yer alan: “Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadıyla bir ilim eserine konulması” hükmü ise “büyük iktibas” olarak isimlendirilebilmektedir³⁴.

Küçük iktibas, alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış eserler söz konusu olduğunda gündeme gelir. Burada eser sahibi tarafından eser alenileştirilmiş yani kamuya arz edilmiştir. Eser, kamuya arz edilmekle birlikte henüz yayımlanmamıştır. Alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış eserin geniş kitlelere ulaşma imkânı olmadığından kanun koyucu bu eserlerden geniş alıntılar yapılmasına müsaade etmemiş, ancak bazı cümle ve fıkralarının alınabileceğine karar vermiştir³⁵. İşte bu şekilde yapılan iktibaslara, küçük iktibas denilmektedir³⁶. Büyük iktibas ise, yayımlanmış eserlerle ilgili olarak gündeme gelir. Burada eser, yayımlanmış olduğundan eserden geniş biçimde yararlanmanın eser sahibinin haklarına tehlike teşkil etmeyeceği düşünülmüştür. Ancak büyük iktibasta da büyük iktibasa özgü kurallar dâhilinde iktibas yapılır³⁷.

³³ Madde fıkrasının iki numaralı bendinin müzik eserlerinde iktibas serbestisinin sınırlarını belirlemesinden; dört numaralı bendinin ise güzel sanat eserlerinin temsilini düzenlenmesinden dolayı bu hükümler, iktibas serbestisi bağlamında incelenmemiştir.

³⁴ ÖNCÜ, s. 169-201; ÖZTAN, s. 455-460.

³⁵ USLU, s. 923.

³⁶ Küçük iktibasta, kendisinden iktibas yapılan eser, *Kanunda* sayılan eser türlerinin tümünden (ilim ve edebiyat eserleri, müzik eserleri, güzel sanat eserleri, sinema eserleri) herhangi birisi olabilmektedir. Bu eserlerden yapılan iktibaslar ise ancak meydana getirilecek olan bilimsel veya edebî eserlerine konulabilir. Küçük iktibasta kendisine iktibas yapılan eserin, bilimsel ve edebî eser haricindeki diğer eser türlerinden olmasına izin verilmemiştir (ALICA, YAVUZ, MERDİVAN, s. 1272).

³⁷ USLU, s. 924. Büyük iktibasta, kendisinden iktibas yapılan eser, *Kanunda* sayılan eser türlerinin herhangi birisi olabilir. Bu eserlerden yapılan iktibaslar ise ancak meydana getirilecek olan bilimsel eserin içeriğini aydınlatmak ve fikirlerine dayanak görevi görmek üzere konulabilir (ÖZTAN, s. 460).

Küçük iktibas, alenileşmiş ancak yayımlanmamış eserlerden belli cümle ve parçalarının alınması suretiyle yapılır. Belli cümle ve parçaların alınması, iktibasın küçük olarak nitelenmesinin sebebidir. Belli cümle ve parçaların miktarı konusunda bir görüş birliği mevcut olmasa da bu alıntılarının birkaç tümceden birkaç paragrafa kadar olabileceği kabul edilmektedir³⁸. Bilimsel eserlerde izah edilmek istenen konunun karmaşık olabileceği göz önüne alındığında küçük iktibasın da birkaç paragraftan fazla olabileceği kabul edilmelidir³⁹. Önemli olan iktibasın yapılma amacının göz önünde bulundurularak eserler arasındaki mukayesenin yapılması ve bunun sonucunda eserde küçük iktibasın hukuka uygun olarak yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesidir⁴⁰.

Küçük iktibasta, yararlanılan eserin yalnızca belli cümle ve parçalarının alınmasına izin verilir iken büyük iktibasta alıntı yapılan eserden genişçe yararlanma imkânı mevcuttur⁴¹. Bu durum, alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, amacın haklı göstereceği oranda ve içeriğinin aydınlatılması amacıyla bilimsel eserlere alınabileceği şeklinde ifade edilmiştir. Burada sadece belli cümle ve parçaların alınmasından değil eserin daha geniş kısımlarının, gerektiği takdirde tamamının alınabilmesinden söz edilmektedir. Ancak iktibasın sınırsız bir biçimde yapılmasına göz yumulmamış, belli sınırlar çizilmiştir.

Buna göre iktibas, bir amaca istinaden yapılmalıdır. Bu amaç, eserin içeriğinin aydınlatılmasıdır. İçeriğin aydınlatılmasından kasıt ise; eserde anlatılmak istenen konunun vuzuha kavuşturulması, okuyucunun konuyu daha iyi anlayabilmesinin sağlanmasıdır⁴². Bundan dolayı içeriğin aydınlatılması amacı kapsamında kendisinden alıntı yapılan eserde yer alan ama iştirak edilmeyen, hatta eleştirilen fikir, yorum ve ifadelere yer verilebilir⁴³. Beğenilen ve iştirak edilen görüşler de destek kabilinden esere alınabilir⁴⁴. Herhangi bir yargı belirtilmeden eserde yer alan konuya zenginlik katması için de alıntı yapılabilir. Önemli olan, yapılan alıntının amacının bilimsel eserin içeriğini aydınlatmak, eserin ele aldığı konuyu açıklığa kavuşturmak olmasıdır⁴⁵. Şayet bu amaçtan sapılırsa usulsüz iktibas isimli hukuka ve etiğe aykırı fiil gündeme gelebilir.

³⁸ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1272.

³⁹ ÖNCÜ, s. 213.

⁴⁰ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1272.

⁴¹ ÖZTAN, s. 460.

⁴² ÖZTAN, s. 462.

⁴³ ÖNCÜ, s. 188.

⁴⁴ ÖNCÜ, s. 188.

⁴⁵ ARSLANLI, s. 138.

Oluşturulan eserin içeriğinin aydınlatılması amacıyla yönelik olarak yapılan alıntılar, bu amacın haklı göstereceği bir oranda yapılmalıdır. Burada ölçülülük ilkesinden söz edilir. İktibas, ölçülü biçimde, belli bir oranda yapılmış olmalıdır. Oranın aşıp aşılmadığı, alıntılanan eserler ile sonraki eserin hususiyetleri ve somut durumun şartları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Örneğin bir felsefe kitabında, felsefi bir akımı çağrıştırması nedeniyle bir fotoğraf sanatçısının birkaç fotoğrafı kullanılabilir. Ancak bunun için fotoğraf sanatçısının onlarca fotoğrafının aynı felsefe kitabında kullanılması, amacın haklı göstereceği oranın aşıldığı anlamına gelir. Bununla birlikte fotoğraf sanatçısının onlarca aynı fotoğrafının, fotoğraf tekniğini anlatan bir kitapta kullanılması, ölçülü bir iktibas olarak değerlendirilebilme şansına sahiptir⁴⁶.

Büyük iktibasta alıntı yapılacak eserlerin asgari olarak alenileşmesi gerekmektedir. Bununla birlikte büyük iktibasta alenileşme yalnızca güzel sanat eserleri bakımından kabul edilmiş iken diğer eserlerden alıntı yapılabilmesi için bu eserlerin alenileşmiş olmasının yanında yayımlanmış da olması gerekmektedir.

Gerek küçük iktibasta gerekse büyük iktibasta, esasa ilişkin bazı şartlar ortaktır. Deyim yerindeyse bu şartlar, bilimsel yayınlarda iktibas serbestisinin zeminini oluşturmaktadır. Bu şartlar sağlanmaksızın iki türde de alıntı yapılamamaktadır. Kendisinden iktibas yapılan fikri ürünün alenileşmiş bir eser olması ve kendisine iktibas yapılan ürünün bağımsız bir eser niteliğinde olması gereklilikleri, bu müşterek şartlardır⁴⁷.

b. Bir Eserin Mevcut Olması

İlk olarak kendisinden iktibas yapılacak bir eserin mevcut olması gerekir. Eser niteliği taşımayan fikrî ürün, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesi bağlamında değerlendirilmez. İkinci olarak ise bu eserin alenileşmiş olması gerekir. Alenileşme, bir eserin, eser sahibinin rızası ile kamuya arz edilmesidir (FSEK m. 7/I). Alenileşen eser, sahibinin alanından çıkar, kamuya sunulmuş olur⁴⁸. Böylece alenileşmeye bağlı birtakım neticelerin de teşekkül etmesi mümkün hale gelir. Bu neticelerden biri, o eserden alıntı yapmanın mümkün hale gelmesidir. Eser sahibi, artık, usûlüne uygun alıntıya engel olamaz⁴⁹. Örneğin eserin

⁴⁶ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1274.

⁴⁷ ÖNCÜ, s. 109.

⁴⁸ ULMER, s. 179 (ÖNCÜ, s. 143'den naklen).

⁴⁹ KILIÇOĞLU, s. 343.

alenileşmediği düşünüldüğünde eser sahibi, rızası yoksa eserinden alıntı yapılmasına engel olabilecektir⁵⁰.

c. İktibas Yapan Eserin Müstakil Bir Eser Niteliğinde Olması

Esasa ilişkin müşterek şartlardan bir diğeri, kendisine iktibas (alıntı) yapılan fikrî ürünün, müstakil bir eser niteliğinde olması şartıdır. Bu çalışmanın konusunu bilimsel yayınlar oluşturduğu için kendisine alıntı yapılan eserin, bağımsız bir bilimsel eser olması gerekmektedir. Bu şart, bilimsel eserler açısından *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesinin birinci fıkrasının birinci bendinde yani küçük iktibasta açıkça ("müstakil bir ilim eserine alınma" şeklinde), *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendinde büyük iktibasta ise zımnen ("maksadın haklı göstereceği bir nispet dâhilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadıyla bir ilim eserine konulması" şeklinde) belirtilmiştir⁵¹.

Kendisine alıntı yapılan eserin, bağımsız nitelikte olup olmadığı nasıl anlaşılacaktır? Burada şöyle bir ölçüt kullanılabilir: Kendisine alıntı yapılan eserden, yapılan alıntılar çıkarıldığında dahi o eserin sahibinin hususiyetini taşıyan, orijinal bir fikri ürün olduğu kabul edilebiliyor ise eserin bağımsızlığından söz edilebilir⁵². Ancak bu işlem, kolay bir iş değildir. Alıntılanan eserler ile sonraki eserin pek çok açıdan mukayese edilmesi, kapsamlı bir araştırma yapılması gerekir⁵³. Bu durum, bilhassa bilimsel eserler açısından böyledir. Zira bilimsel eserlerde bazen bir konunun izahı için doktrinde yer alan görüşlerden miktar ve içerik bakımından geniş alıntılar yapılabilmektedir⁵⁴. Bilimsel eserler açısından yapılan değerlendirmelerde, alıntıların miktar ve içeriği kadar bu alıntılarla birlikte eserde, sahibinin fikirlerinin ve üslubunun yer alıp almadığına da bakılmalıdır.

Alıntılanan kısımlar, eserin bağımsızlığını kaybetmesine sebep oluyorsa bağımsız bir eserden dolayısıyla iktibas serbestisinden de söz edilemeyecektir. Bu şekilde müstakil bir eser sayılmayan fikrî ürün, işleme veya derleme eser sayılabilir⁵⁵. İşleme ve derleme eserler için ise

⁵⁰ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1266.

⁵¹ ÖNCÜ, s. 161; EREL, s. 249; ÖZTAN, s. 450; YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1267.

⁵² BGH, GRUR 1994, s. 800-803, Museumskatalog (ÖZTAN, s. 451'den naklen).

⁵³ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1267.

⁵⁴ EREL, s. 249.

⁵⁵ ÖNCÜ, s. 163-164; EREL, s. 249.

asıl eser sahibinin iznine ihtiyaç vardır. Belirtildiği gibi iktibasta izne ihtiyaç duyulmadığı için bu durumda bazen intihalin varlığından da söz edilebilir⁵⁶.

Yeni bir eserin, ancak bağımsız bir eser olması durumunda iktibas serbestisinden söz edilebileceği hususunda Yargıtay şu görüştedir:

“İktibasın, yeni meydana getirilecek eserin bağımsızlığını ve özelliğini ortadan kaldıracak ve asıl esere olan ihtiyacı giderecek ölçüye varmaması gerekir. Yeni fikir ürünü başka eserlerden alınan parçalara rağmen yaratıcısının bağımsız fikri çalışmasını yansıtmalı, yani özellik taşıyan ayrı bir eser sayılmalı ve iktibasların miktar olarak yeni esere galip gelmemelidir. Maksadın haklı göstereceği ölçüyü aşan şekilde başka eserlerden geniş bölümlerin aynen alınması caiz görülmez⁵⁷”

Küçük iktibas olarak belirtilen alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının bağımsız bir bilimsel esere alınabilmesinde esas bakımından yukarıda belirtilen müşterek şartlar sağlanmakta ve açıkçası bunun üzerine esasa ilişkin başka bir şart da konmamaktadır.

Belirtilmesi gereken, küçük iktibasın, alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış eserlerde yapılabilir olduğudur⁵⁸. Bu tür eserlere savunulup kabul edildikten sonra baskı ve dağıtım yapılmayan, üniversite veya fakülte kütüphanesinde bulunan lisansüstü tezler örnek olarak gösterilebilir⁵⁹. Burada eser, kamuya arz edilmek suretiyle alenileşmiştir. Pratikte de lisansüstü tezler, fakülte kütüphanelerinin elektronik kataloglarında yer alır. Ayrıca bu tezler, kural olarak, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde herkesin erişimine açıktır⁶⁰. Bu şekilde alenileşmiş olsa bile bu eserler henüz yayımlanmamıştır. Zira yayımlanma *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 7’nci maddesinin ikinci fıkrasında: *“Bir eserin aslından çoğaltma ile elde edilen nüshaları hak sahibinin rızasıyla satışa çıkarılma veya dağıtılma yahut diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulma suretiyle umuma arz edilirse o eser yayımlanmış sayılır.”* şeklinde tanımlanmıştır. Yayımlanmayıp yalnızca kamuya arz edilmiş olan eserlerden ancak küçük iktibaslar bilimsel esere alınabilmektedir. Bu eserlerin yalnızca bilimsel eserler olması

⁵⁶ ÖZTAN, s. 450.

⁵⁷ Y. 11. HD, T. 28.02.2008, E.2007/917, K.2008/2291 (YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1268).

⁵⁸ ÖNCÜ, s. 201.

⁵⁹ YAVUZ, ALICA, MERDİVAN, s. 1271.

⁶⁰ Kural olarak tüm tezler erişime açılmaktadır. Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi veya tezlerin gizlilik kararı alınarak erişime açılmaması istisnai durumlarda mümkün olmaktadır. Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge, https://www.yok.gov.tr/DuyuruBelgeleri/Yay%C4%B1n%20ve%20Dok%C3%BCmantasyon%20Dairesi%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/2018/lisansustu_tez_elektronik_ortamda_yayimlanmasi_yonergesi.pdf (E.T: 05.05.2021).

da şart değildir. Kanun kapsamında kabul edilen alenileşmiş ancak yayımlanmamış tüm eser türleri, küçük iktibasa konu olabilir⁶¹.

3. İktibas Serbestisinde Şekle İlişkin Şartlar

Bilimsel bir eserde yapılan alıntılar, iktibas serbestisi kapsamında değerlendirilebilmesi için esasa ilişkin şartların yanı sıra şekle ilişkin şartların da sağlanması gerekir. Şekle ilişkin şartlar *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesinin ikinci fıkrasında iktibasın belli olacak şekilde yapılması gerektiği, ayrıca alıntı yapılan kaynağa atıf yapılması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. Kaynağa yapılan atıfta üç unsurun bulunması zorunludur. Bu üç unsur,

- eserin adı,
- eser sahibinin adı ve
- alıntı yapılan yerdir.

Bu üç unsur da bir arada bulunursa hukuka uygun atıf yapılmış sayılır.

İktibasın belli olacak şekilde yapılması gerektiği ile anlatılmak istenen, yapılan alıntının, yazarın kendi fikir ve yorumu değil kendisinden alıntı yapılan eserin sahibinin görüşleri olduğunun anlaşılabilmesinin sağlanmasıdır. Bu husus anlaşılmadığı takdirde, intihal ortaya çıkabilir⁶².

İktibas, belli olacak şekilde aynen veya mealen yapılabilir. Aynen iktibas, kendisinden alıntı yapılan eserde yer alan cümle ve ifadelerde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, birebir alınmasıdır⁶³. Bu şekilde aynen yapılan alıntılar, kanunda belirtilmese de mutad olarak, tırnak içinde, italik veya kalın yazı stiliyle ve punto sayısı azaltılarak yapılır⁶⁴. Bu sayede alıntının birebir yapıldığı, yazarın kendi cümlelerinin alıntıda yer almadığı anlaşılır.

Asıl olan aynen iktibas olsa da doğası gereği bilimsel eserlerde genellikle mealen iktibasa rastlanır. Mealen iktibas, alıntı yapılan kaynak eserde yer alan cümle ve ifadeleri yazarın kendi üslubuyla eserine aktarmasıdır⁶⁵.

Öztan'a göre, aynen veya mealen yapılan alıntılarda dikkat edilmesi gereken bir başka husus da kendisinden alıntı yapılan eserde yer alan cümlelerin, ifade tarzlarının ve görüşlerin

⁶¹ ÖZTAN, s. 453.

⁶² ÖNCÜ, s. 347-348.

⁶³ KARAKOÇ, s. 69.

⁶⁴ ÖZTAN, s. 463; EREL, s. 250.

⁶⁵ EREL, s. 250.

dürüstlük kurallarına uygun olarak alıntılanmasıdır. Aynen iktibasta, alınan cümlelerin yerlerinin değiştirilerek anlam bütünlüğünün bozulması veya bazı cümlelerin cımbızlanarak metnin bağlamından koparılması dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil eder. Mealen iktibasta ise yararlanılan eserde yer almayan görüş ve ifade biçimlerinin o eserden alınmış gibi gösterilmesi buna benzerdir. Bu şekilde yapılan alıntılar etik ilkelere aykırılık teşkil ettiği gibi *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 16'ncı maddesine de aykırılık içerir⁶⁶.

Bilimsel eserlerde yapılan alıntının usulüne uygun olması için aranan bir diğer şekil şartı, alıntı yapılan eserin kaynağının gösterilmesidir. Kaynak gösteriminde ise, eserin ve eser sahibinin adı ile alıntının yapıldığı yerin gösterilmesi zorunludur⁶⁷. Bu üç unsurun herhangi birinde eksiklik olması halinde usûlsüz iktibastan söz edilir. Bu üç unsurdan (eserin adı, sahibinin adı, alıntı yapılan yer) hiçbirinin bulunmaması halinde intihal oluşur⁶⁸. Bazen de söz konusu üç unsur da atıfta bulunur ancak atıfta kaynağa ilişkin bilgiler yanlış veya sahtedir. Bu durumda da usûlsüz iktibastan söz edilir⁶⁹. Nitekim bu durum *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* birinci fıkrasının beşinci bendinde: “*Bir eserle ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösteren kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” yer alan hükümlerle suç olarak kabul edilmiştir.

Ç. Usûlsüz İktibas

1. Genel Olarak

Önceki bölümde yer verildiği üzere iktibas serbestisine ilişkin şartlardan herhangi birinde veya birkaçında eksiklik bulunan alıntılar, hukuka aykırı iktibas olarak değerlendirilirler. Hukuka aykırı iktibas, usûlsüz iktibas olarak da adlandırılabilir⁷⁰. *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesinde belirtilen esasa ve şekle ilişkin şartları karşılayan iktibaslar ise hukuka uygun kabul edilir. Bu halde herhangi bir hukuki, cezai veya idari müeyyideyle karşılaşmaz.

Usûlsüz iktibaslar, kendisinden alıntı yapılan eser sahibinin eseri dolayısıyla sahip olduğu malî ve manevî hakların ihlâline neden olur. Malî ve manevî hakları ihlâl edilen kişi, bu

⁶⁶ ÖZTAN, s. 464. *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* m. 16: Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz.

⁶⁷ Kanunda yer alan bu unsurlar, asgari unsurlardır. Pratikte bilimsel eserlerde yer alan atıflar çoğunlukla eserin adı, eser sahibinin adı, eserin basım yılı, eserin kaçmıncı baskısı olduğu, yayınevi, eserin yayımlandığı şehir ve sayfa sayısı bilgilerini içermektedir.

⁶⁸ EREL, s. 250.

⁶⁹ GÖZLER, s. 641.

⁷⁰ GÖZLER, s. 51: Yazar hukuka aykırı iktibas, usûlsüz alıntı olarak adlandırmıştır.

ihlâllere karşı kanunda gösterilen hukukî ve cezaî yollara başvurulabilir. Bunun yanında usûlsüz iktibas, disiplin hukuku ile bilimsel çalışma ve yayın etiği açısından da aykırılık teşkil etmektedir. Bu aykırılıklar içinde en bilineni, intihaldir.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde usûlsüz iktibas fiillerinin neden olduğu etik ihlâller, ayrı ayrı ve detaylı olarak düzenlenmiş değildir. Yalnızca intihal fiilinin düzenlendiği söylenebilir. Haliyle bu durum usûlsüz alıntı yapan bilimsel eser sahiplerinin etik açısından kınanmaması, disiplin hukuku bakımından ise bir müeyyide ile karşılaşılmaması sonucunu doğurur ki bu durum akademik yayın kalitesinin düşmesine neden olabilir.

İktibasın esasa veya şekle ilişkin şartlarındaki eksikliklerin, eser sahibinin hangi manevî ve malî haklarını ihlâl ettiğine; bunların ne türden usûlsüz alıntı örneği teşkil ettiğine tek tek bakılacaktır.

2. Kendisinden İktibas Yapılan Eserin Henüz Alenileşmemiş Olması

İlk olarak kendisinden alıntı yapılan eserin alenileşmiş bir eser olması gerekmektedir. Alıntılanan fikrî ürün hem eser niteliğinde olmalı hem de en azından alenileşmiş olmalıdır⁷¹.

Alenileşme, eserin eser sahibinin rızasıyla kamuya arz edilmesidir. Kamuya (umuma) arz hakkı ise *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 14'üncü maddesinde eser sahibinin eseri dolayısıyla sahip olduğu manevi haklarından biri olarak düzenlenmiştir. Alenileşmemiş bir eserden alıntı yapılması kişinin bu manevî hakkının ihlâli anlamına gelir⁷².

Alenileşmemiş bilimsel tezleri veya çalışmaları, sahibinden izinsiz kaynak olarak kullanmak *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin* 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinde etik ilkelere aykırı bir fiil olarak sayılmıştır. Dolayısıyla alenileşmemiş bir bilimsel çalışmadan (eserden) sahibinden izin almadan iktibas yapmak hem *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* kapsamında manevi hak ihlâlidir hem de *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi* kapsamında etik ihlâlidir.

⁷¹ İntihal fiili yalnızca eserler söz konusu olduğunda değil özgün fikirler, metotlar ve verilerde aşırma olduğunda da gündeme gelmektedir.

⁷² USLU, s. 933; ÖNCÜ, s. 148.

3. Kendisine İktibas Yapılan Fikrî Ürünün Bağımsız Bir Eser Olmaması

Kendisine diğer eserlerden alıntılar yapılarak oluşturulan bilimsel eserin bağımsız nitelikte olması gerekmektedir. Bunun anlamı bilimsel eserde eser sahibinin fikir ve yorumlarının asıl unsur olması, yapılan alıntılarının ise bu asıl unsuru destekleyecek olan yan unsurlar olmasıdır⁷³. Alıntılar o eserden çıkarılsa dahi esere öz olan bir fikir bulunmalı, diğer bir deyişle alıntılar çıkarıldığında eserin varlığı devam ediyor olmalıdır⁷⁴.

Eserin, iktibas yapılsa dahi bağımsız bir eser olarak kalabilmesi, iktibas serbestisi sınırları içerisinde hareket edilmesi sayesinde gerçekleşir. Bu bakımdan küçük iktibasta eserin yalnızca belli cümle ve paragraflarının alınmasına müsaade edilmiştir. Büyük iktibasta ise eserden daha geniş yararlanma imkânı söz konusudur. Ancak yararlanma eserin içeriğini aydınlatma amacıyla ve bu amacı haklı kılacak bir oranda olmalıdır. Bu sınırlar aşıldığı takdirde eser bağımsızlığını yitirecektir. Bağımsızlığını yitiren fikrî ürün müstakil bir eser olarak kabul görmeyecek, belki de işleme ya da derleme eser meydana gelecektir. Bu durum ise kendisinden alıntı yapılan eser sahibinin *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 16'ncı maddesinde belirtilen eserde değişiklik yapılmasını men hakkının ihlâli anlamına gelir⁷⁵.

İktibas serbestisi sınırlarının aşılması bilimsel bir eserin bağımsız eser olmaktan çıkması, kuşkusuz ki, bilimsel yayın etik ilkelerine aykırı bir fiil teşkil eder. Bununla birlikte *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* bu özel duruma has bir etik ihlâl çeşidi düzenlenmiş değildir. Bunun düzenlenmesine gerek olup olmadığı ise tartışmalıdır, zira artık bağımsız bir bilimsel yayından söz edilememektedir. Bu konuda *Erel*, iktibasın yasal sınırlarının aşılması nedeniyle bağımsızlığını yitiren eseri, eser olarak kabul etmemekte; meydana getirilen üründe yaratıcısının değil, diğer eser sahiplerinin hususiyetlerinin olduğunu, bunun ise başkalarının eserini kendisinin gibi göstermeyi, diğer bir deyişle intihali ortaya çıkardığını ifade etmektedir⁷⁶.

⁷³ GÖZLER, s. 35; ÖNCÜ, s. 166.

⁷⁴ GÖZLER, s. 35.

⁷⁵ ÖNCÜ, s. 163.

⁷⁶ EREL, s. 254.

4. (Alenileşmiş Ancak) Henüz Yayınlanmamış Eserden Büyük İktibas Yapılması

Alenileşmiş olmasına karşın yayımlanmamış eserlerden alıntı yapılmasına küçük iktibas adı verildiği belirtilmiştir. Küçük iktibasta yalnızca belli cümle ve parçaların alınmasına izin verilmiş, daha geniş alıntılar yapılabilmesi için eserin yayımlanmış olması aranmıştır⁷⁷.

Bu tür eserlerden geniş alıntılar yapılmasına karşın sonraki eser bağımsız bir eser olma vasfını sürdürebilir. Nitekim alıntılar nedeniyle eserin bağımsızlığını yitiriyor olmasına bir önceki bölümde değinilmiştir. Burada alıntılar nedeniyle eser bağımsızlığını yitirmese dahi alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış eserlerden belli cümle ve paragrafların ötesine geçecek biçimde geniş alıntılar yapılması usulsüz iktibasa yol açar. Bu fiil ise yayın etiği ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. Ancak *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* bu fiilin, özel olarak etik ilkelere aykırılık teşkil eden bir fiil olduğuna yer verilmemiştir.

Konu ile ilgili Yargıtay şu görüştedir:

“ ... Bu raporda konu, 5846 sayılı yasanın 35. maddesi ile 68. ve sonraki maddelerinin özellikle 69 ve 70. maddelerinin öngördüğü biçimde incelenmelidir. Çünkü alenileşmiş ve yayımlanmış güzel sanat yapıtlarında, örneğin, olayda olduğu gibi yayımlanmış bir lügatten yararlanılarak (iktibas edilerek) yeni bir yapıtın yayımlanması özel kurallara bağlıdır. Bunlar:

- 1- Yararlanmanın amacı haklı gösterecek bir oran gösterip göstermediği*
- 2- Yararlanan kamuyu aydınlatmak amacıyla kullanmış olsa bile bunun yararlanan yapıt ve yazarının manevî haklarını halele uğratıp uğratmadığı*
- 3- Yararlanmanın belli bir biçimde, yani yollama yapılarak (atıfta bulunularak) yapılıp yapılmadığı*
- 4- Kullanılan yapıtın ve sahibinin adının belirlenip belirlenmediği nedenlerinden ibarettir”⁷⁸*

Savunularak kabul edilen ve sınırlı sayıda olmak üzere fakülte kütüphanelerinde (alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış) bulunan lisansüstü tezler ile ilgili olarak eser sahibince yayma hakkı kullanılmıştır denilebilir. Böyle bir durumda fakülte kütüphanesinde bulunan tezden, bir başkasının geniş alıntılar yapması halinde kişinin yayma hakkının kullanılmasından elde edebileceği maddi menfaatler zedelenebilir⁷⁹.

⁷⁷ Alenileşmiş güzel sanat eserleri yayımlanma şartı olmaksızın büyük iktibasa konu olabilmektedir. Kanunda güzel sanat eserleri bakımından farklı bir hüküm yer almaktadır.

⁷⁸ Y. 4. HD, T. 10.05.1977, E.8886, K.5628 (ERDİL, s. 338).

⁷⁹ ÖZTAN, s. 453.

5. Yayımlanmış Eserden Ölçülü Biçimde ve İçeriğini Aydınlatma Amaçlı İktibas Yapılmaması

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendinde alenileşmiş güzel sanat eserleri ile yayımlanmış diğer eserlerden bilimsel eserlere belli cümlelerle sınırlı olmaksızın geniş alıntılar yapılabileceği düzenlenmiştir. Geniş alıntılar yapılması demek kuralsız biçimde diğer eserlerin alınması demek değildir. Büyük iktibas, eserin içeriğini aydınlatma amacıyla ölçülü bir biçimde yapılmalıdır.

Kendisine alıntı yapılan bilimsel eserde yer alan konuyu açıklamaya, açıklığa kavuşturmaya yaramayan, konuyla ilgisi kurulamayan alıntılar usûlsüz iktibas olarak değerlendirilir. *Uslu* da aynı görüşte olarak: “*Bir fizikçinin formülünün tartışıldığı kitapta bilim insanının bikinili fotoğrafının veya yaptığı tabloların gösterilmesi de iktibas sayılmamalıdır. Yine ilim eseri de olsa konuyu açıklamanın ötesinde birden çok kez sayfalarca alıntı yapılması da amacı haklı kılacak ölçü açısından geçerli olmamalıdır. Bu gibi büyük iktibas iddialarında, alınan kısımların dil bilgisel özellikleri, içeriğin kapsamı, konuyla yakın ilgisi hususları da değerlendirilmelidir*” demektedir⁸⁰.

Yapılan alıntılar eserin içeriğini aydınlatma işlevine sahip olsa da bu alıntıların ölçüsüz biçimde yapılması da usûlsüz iktibasa yol açar⁸¹. Örneğin bir şiirin tamamı değil de belli bir kısmı araştırma konusuyla bağlantılı ise şiirin tamamının birebir alınması usûlsüzdür⁸². Ölçülü biçimde yapılmayan iktibaslar, eserin bağımsızlığına hanel getirmiyor olsa bile yapılan fiil hukuka ve etiğe aykırılık teşkil edecektir. Bu usûlsüz iktibas türü de *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* özel olarak düzenlenmiş değildir.

Konu ile ilgili olarak verilen bir yargı kararı şu şekildedir:

“Yargıtay 19. Ceza Dairesi 27/09/2017 tarih ve 2016/7859 Esas, 2017/7407 Karar sayılı ve yayımlanan bir tebliğin sanıklarca izinsiz olarak ve kendi isimlerini koyarak büyük ölçüde aynı olan başlık altında yayımlattıkları iddiasıyla sonlandırdığı bir kararına konu dosya kapsamındaki bilirkişi raporunda; başlıkların içerik olarak aynı oldukları, aynı kelimeler kullanılarak ifade edildiği, özet kısmındaki cümlelerin birebir aynı olduğu veya çok az değişikliklerin bulunduğu, giriş bölümündeki makalelerin amaçlarına dair bölümün aynı olduğu ve aynı kelimelerle ifade edildiği, her iki makalede çalışma alanlarını sınırlandırmak için kullanılan koordinatların birebir aynı olduğu, cümlelerin akış yapılarının aynı olduğu, metot bölümünde her iki makalede de yöntemin iki temel aşamada özetlendiği ve aynı veya benzer cümleler kullanıldığı, metot bölümünde

⁸⁰ USLU, s. 934.

⁸¹ KARAKOÇ, s. 121.

⁸² ÖNCÜ, s. 194.

kullanılan kısımların büyük ölçüde benzer olduğu, teknik olarak birbirinden ayrı yapılmış iki çalışmada çalışma alanlarını birebir aynı seçilmesinin ve uygulama aşamasında aynı parametrelerin tercih edilmesinin ve de sonuçlarının birebir aynı olmasının mümkün olmadığı, sonuç kısmındaki cümlelerin de birebir aynı veya büyük ölçüde benzer olduğu, söz konusu yayınların en az %50 oranında aynı olduğu ve sanığa ait makalenin daha önce yayımlanana tebliğden intihal edildiği belirlemelerine yer vererek, fiil için 5846 sayılı Yasa'nın 71/1 değil, 71/3 maddesinden (yani iktibas serbestisine aykırılıktan) işlem yapılması gerektiğine hükmederek kararı bozmuştur.⁸³

6. İktibasın Belli Olacak Şekilde Yapılmaması

Usûlüne uygun bir iktibastan söz edebilmek için iktibasın şekle ilişkin şartlarının da yerine getirilmesi gerekir. Bu nedenle iktibas, belli olacak şekilde yapılmalıdır. Bilimsel bir eser okunduğu zaman iktibas edilen kısımların yazarın kendi görüşlerinin olmadığına anlaşılması, bu şartı karşılar⁸⁴.

Alıntılar, belli olacak biçimde iki türlü yapılır: aynen alıntı ve mealen alıntı. Aynen alıntı, alıntı yapılan cümlelerin değiştirilmeden aynen esere alınmasıdır⁸⁵. Mealen alıntı ise kendisinden alıntı yapılan eserde yer alan cümlelerin, yazarın kendi üslubuyla esere alınmasıdır⁸⁶.

Kanunda buna ilişkin bir hüküm yer almasa da aynen alıntılar mutata olarak tırnak içinde, italik veya kalın yazı stiliyle esere alınır. Bunun amacı yalnızca kendisinden alıntı yapılan eserde yer alan fikrin değil, üslup, ifade tarzı ve cümlelerin de birebir alındığının belli edilmesidir. Bu konuda *Gözler*, aynen alıntının yazarın cümlelerinin noktasından virgülüne kadar birebir alınması olduğunu, bunun yapılmasının kopyala/yapıştır yöntemi sayesinde çok kolay olduğunu, yazarın fikir zahmeti yanı sıra üslup zahmetine de girmediğini, bu nedenle yazarın hiçbir emek harcamamış ve zahmete katlanmamış olmasının açık biçimde belli edilmesi için aynen alıntının tırnak içinde ve italik yazı stiliyle belirtilmesinin çok önemli olduğunu, bu şekilde yapılmayan aynen alıntılarının usûlsüz iktibasa neden olacağını belirtmektedir⁸⁷. *Öncü* ise alıntılanan kısmın sonuna eklenen veya dipnotta gösterilen kaynağın yeterli olduğunu, ayrıca tırnak içinde veya italik yazı stiliyle alıntılanan cümleleri belirtmenin zorunlu

⁸³ USLU, s. 936.

⁸⁴ ÖNCÜ, s. 347; GÖZLER, s. 37; USLU, s. 936.

⁸⁵ KARAKOÇ, s. 69.

⁸⁶ KARAKOÇ, s. 118.

⁸⁷ GÖZLER, s. 37. *Gözler*'in Örnekleriyle Usûlsüz Alıntı Sorunu adlı eserinde bu şekilde yapılan usûlsüz iktibas örnekleriyle birlikte detaylı olarak açıklanmaktadır. İlgili örnekler için bkz. GÖZLER, s. 68, 344, 374.

olmadığını, zira kanunda böyle bir usûlün öngörülmediğini, mühim olanın yabancı bir kaynağın varlığının belli edilmesi olduğunu söylemektedir⁸⁸.

Gözler, ayrıca, sun’i mealen alıntı kavramından da bahsetmektedir. Yazara göre sun’i mealen alıntı, iktibas edilen eserde yer alan cümleleri birebir almak yerine bu cümlelerde yer alan birkaç kelimenin eş ya da yakın anlamlı sözcüklerle değiştirilerek alınmasıdır⁸⁹. Bu göstermelik mealen alıntılar, aslında aynen alıntılardır. Dolayısıyla bunların da tırnak içerisinde veya farklı bir yazı stiliyle gösterilmesi gerekmektedir. Bu yapılmazsa yine usûlsüz iktibastan söz edilir⁹⁰.

Aynen alıntılarının tırnak içinde, girintili olarak, italik veya kalın yazı stiliyle yazılması yerleşik bilimsel atıf kurallarına uygundur. Bu kurallara aykırı olarak aynen alıntılarının mealen atıf gibi esere alınması, bilimsel araştırma ve yayın etiğine de aykırılık teşkil eder. Ancak bu durumun *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* etik ilkelere aykırı özel bir fiil olarak yer almadığını da belirtmek gerekir. Bununla birlikte, bu fiil *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* anlamında usûlsüz iktibas sayılamaz. *Kanunda* böyle bir usûl mecburiyeti getirilmemiştir. Burada hukuken değil ahlaken (etik açıdan) kınanan bir fiilden söz edilebilir.

7. İktibasın Kaynağının Gösterilmemesi ya da Yanlış, Yetersiz veya Sahte Kaynak Gösterilmesi

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35’inci maddesinin ikinci fıkrasında bilimsel eserlerde yapılan iktibaslarda, kullanılan eserin ve eser sahibinin adı ile alınan kısmın yerinin belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Alınan kısmın yeri ifadesinden anlaşılması gereken,

⁸⁸ ÖNCÜ, s. 349.

⁸⁹ GÖZLER, s. 39.

⁹⁰ GÖZLER, s. 39. Sun’i mealen alıntılarının yapılmasındaki en büyük etkenin “Turnitin” vb. programların benzerlik indeksi raporlarından olumlu sonuç almak olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, lisansüstü tezlerin ilgili Enstitüler tarafından kabul edilebilmesi için bu tür programlardan alınan olumlu sonuç çıktılarının Enstitüye sunulmasının gerekmesidir. Bu tür programlar, veri tabanlarındaki milyarlarca belge ile üzerinde çalışılan belge arasındaki metin içi sözcük benzerliklerini tespit etmektedirler. Sun’i mealen alıntı yapılarak, bu programlar tarafından yakalanmaktan kaçılmaktadır. Dolayısıyla bu tür programların usûlsüz iktibasın tespitinde tam olarak güvenilir olmaması nedeniyle uzman bilirkişilerce usûlsüzlüklerin tespiti gerekmektedir. Uygulamada mahkemeler de usûlsüzlüklerin tespiti için uzman bilirkişileri görevlendirmektedirler. Dahası Danıştay intihal fiilinin tespiti için bilirkişiye başvuru zorunluluğu aramaktadır (YAVUZDOĞAN, s. 243). Bu yönde: “Mahkemece bilirkişi incelemesi yaptırılarak hazırlanan rapor sonucuna göre değerlendirme yapılmak suretiyle bir karar verilmesi gerekmekte iken, bu şekilde bir inceleme ve belirleme yaptırılmaksızın dosyadaki bilgi ve belgelere göre karar verilmesinde hukuki isabet görülmemiştir....davacıya bir yıl süre ile doçentlik sınavına girememe yaptırımı uygulanmasına ilişkin işlemin dayanağı yönetmelik maddesi iptal edildiğinden, davacıya bir yıl süre ile doçentlik sınavına girmeme yaptırımı uygulanmasına ilişkin işlem yönünden yukarıda belirtilen yargı kararları göz önünde bulundurularak yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir.” (Danıştay 8. D, T. 26.9.2013, E.2010/8937, K.2013/6639).

kaynak olarak kullanılan eserin hangi sayfasından veya paragrafından alıntı yapıldığının atıfta gösterilmiş olmasıdır⁹¹.

Bilimsel bir eserde alıntılanan eserin, eser sahibinin ve alınan kısmın üçünün birden yer almaması usûlsüz iktibasın en ağır türü olan intihali meydana getirir⁹². Yayın etiği ihlallerinin en ağır türü olan intihalin aynı zamanda usûlsüz iktibasın da bir türü olması nedeniyle usûlsüz iktibas ile intihal arasındaki ilişki bir sonraki bölümde detaylı olarak irdelenecektir.

İntihal fiili eser sahibinin eseri dolayısıyla sahip olduğu kamuya arz hakkı, adın belirtilmesi hakkı, eserde değişiklik yapılmasını men hakkı gibi manevî haklarını ve işleme, çoğaltma, yayma, temsil ve kamuya iletim hakkı gibi malî haklarını ihlâl eder. Bu ihlaller nedeniyle kişiliğinde ve malvarlığında zarar meydana gelen kişi bu zararların tazminini talep edebilir. Bunun yanı sıra intihal fiili *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 71'inci maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendi kapsamında suç olarak düzenlenmiştir. Ayrıca intihal fiilini işleyen kişinin öğretim elemanı olması durumunda kişinin *Yükseköğretim Kanununun* 53'üncü maddesinin b fıkrasının beşinci bendinin (a) alt bendi uyarınca "Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma Cezası" ile tecziyesi mümkündür.

Kendisinden alıntı yapılan esere ilişkin hiçbir bilginin verilmemesi intihal olarak değerlendirilmektedir. Bilgi verilmiş ancak verilen bilgi yetersiz, yanlış veya sahte olursa durum ne olacaktır? Bu halde yine intihal fiilinden söz edilebilir mi? *Gözler*, sadece kaynak göstermemenin değil kaynağın yetersiz, yanlış veya aldatıcı nitelikte olmasının da intihal olduğunu ifade etmektedir⁹³. *Öncü* ise iktibas serbestisinin şekil kurallarına aykırı fiillerin usûlsüz iktibas olacağını ancak her usûlsüz iktibas fiilinin intihal oluşturmayacağını söylemektedir. Bu bakımdan, örneğin, eser sahibinin ve alınan kısmın yerinin atıfta gösterilmesi ancak eserin adına yer verilmemesi usûlsüz iktibasa neden olur ancak bu fiil intihal olarak değerlendirilemez⁹⁴.

Yetersiz, yanlış veya sahte atıfların intihal olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi hususunda intihalin tanımından hareketle intihalin şartlarına bakılması gerekir. İntihal, bir başkasının eserini kısmen veya tamamen bilimsel atıf kurallarına aykırı biçimde kendi eseriymiş gibi göstermektir. Buna göre yetersiz, yanlış veya sahte kaynak gösterimi, bilimsel atıf kurallarına aykırılık şartını karşılar. Ancak "kendi eseriymiş gibi gösterme" şartı

⁹¹ ÖNCÜ, s. 359.

⁹² BOZBEL, s. 183; ÖZTAN, s. 466.

⁹³ GÖZLER, s. 54.

⁹⁴ ÖNCÜ, s. 30.

karşılanamamaktadır. Zira kişi usûlüne uygun atıf yapmamış olsa dahi iktibasın kendisine ait olmadığını belirtmekte, alınan kısmı sahiplenmemektedir. Dolayısıyla yetersiz, yanlış veya sahte atıfların usûlsüz iktibasa yol açtığına şüphe yoktur. Ancak bu fiil, intihal olarak değerlendirilemez. İntihal olmasa da usûlsüz bir iktibas olan, bu nedenle yayın etiği ihlâli sayılan bu fiil, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* özel olarak düzenlenmesi gerekir.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde etik ihlâl olarak düzenlenmemiş olsa da bu usûlsüz iktibas biçimi, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 71'inci maddesinin birinci fıkrasının beşinci bendinde suç olarak düzenlenmiştir⁹⁵. Buradan hareketle *Kanunda* suç olarak düzenlenen bir fiilin etik bir ihlâl olarak düzenlenmemiş, öğretim elemanları için idarî bir müeyyideye tâbi tutulmamış olması eksiklik olarak değerlendirilebilir.

III. USULSÜZ İKTİBAS İLE İNTİHAL ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bir eser meydana getiren kişi, eseri dolayısıyla sahip olduğu birtakım haklara sahiptir. Bu haklardan manevî ve malî haklar olarak önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Manevî ve malî haklar, mutlak haklardandır ve bu haklar eser sahibinin izni olmaksızın başkalarınınca kullanılamaz. Bu hakların eser sahibinden izinsiz olarak kullanılması hukuka aykırılık teşkil eder. Kural böyle olmakla birlikte kanun koyucu bazı mülâhazalar sebebiyle eser sahibinin eseri dolayısıyla sahip olduğu hakların, ondan izin almaksızın başkalarınınca kullanılmasına imkân tanımıştır⁹⁶.

Kanun koyucunun eser sahibinin haklarına sınırlama getiren söz konusu sebepler, *Kanunda* üç başlık altında düzenlenmiştir. Bunlar,

- amme intizamı,
- genel menfaat ve
- hususi menfaattir.

Genel menfaat nedeniyle getirilen sınırlamalardan biri ise, bu çalışmanın konularından biri olan iktibas serbestisidir.

İktibas serbestisinin düzenlenmesinde amaç, eser sahibinin eseri üzerindeki haklarını korurken aynı zamanda insanların bilgiye ulaşma hakkını ve bilimsel faaliyetlerinin

⁹⁵ YAMAN, s. 1158: *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 71'inci maddesinin birinci fıkrasının beşinci bendinde yer alan bu suça, atıfta sahtecilik suçu da denilmektedir.

⁹⁶ KILIÇOĞLU, s 329.

sürekliliğini sağlamaktır⁹⁷. Başka bir deyişle, fikrî haklar ile bilgiye erişme hakkı arasında bir denge kurulması amaçlanmaktadır. Başkalarının eserlerinden belli kurallar çerçevesinde yararlanılması bu dengeyi sağlar. İktibas kurallarına uyulmayan hallerde söz konusu denge, eser sahibi aleyhine bozulur ve usûlsüz iktibas meydana gelir.

Usûlsüz iktibas, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35'inci maddesinde yer alan iktibas şartlarından bir veya birkaçına uyulmamasından doğar. Bu aykırılıklardan doğan usûlsüz iktibasın bir türü de intihal olarak ifade edilmektedir⁹⁸. İntihal, eser sahibinin haklarını en ağır biçimde ihlâl eden bir usûlsüz iktibas türü olduğu için özel olarak isimlendirilmiştir⁹⁹.

Usûlsüz iktibas, intihali de içerisine alan, bu nedenle de intihalden daha geniş bir kavramdır. *Gözler'in* ifadesiyle¹⁰⁰; “her intihal, bir usûlsüz iktibastır; ama her usûlsüz iktibas, bir intihal değildir” denilebilir.

İntihal, usûlsüz iktibasın bir türü olarak kişinin, başkalarının eserini kasten kendisininmiş gibi gösterdiği zaman ortaya çıkar. Bu durumda, bilimsel eserlerde alıntı yapılan kaynağa herhangi bir atıf yapılmadığı halde karşılaşılr. Bundan dolayı iktibasın esasa ilişkin şartlarına uyulmaması her durumda intihale yol açmaz. Örneğin kişinin, bir başkasının eserinden tek bir atıfla sayfalarca alıntı yapması intihal meydana getirmez¹⁰¹.

İktibasın şekle ilişkin şartlarına uyulmaması da her zaman intihal oluşturmaz. İntihalden söz edebilmek için kişinin alıntılacağı kısma atıf yapmaması gerekmektedir. Kişi atıf yaptığı takdirde yapılan atıf yetersiz, yanlış veya sahte de olsa, intihal oluşmaz¹⁰². Zira yapılan atıf, bir başkasının eserini kendi eseri gibi göstermenin önüne geçer. Bununla birlikte atıf yetersiz, yanlış veya sahte olabilir. Bu durumda intihal diyemeyeceğimiz bir başka usûlsüz iktibas meydana gelir. Bu usûlsüz iktibas, aynı zamanda *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 71'inci maddesinin birinci fıkrasının beşinci bendinde düzenlenen atıfta sahtecilik suçunu oluşturur¹⁰³.

Usûlsüz iktibaslar eser sahibinin fikrî haklarını ihlâl ettiği için bu ihlâllere karşı kişi, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 66'ncı ve devamı maddelerinde düzenlenen hukuk davalarıyla korunmaktadır. Ayrıca usûlsüz iktibas fiillerinin bazıları *Fikir ve Sanat Eserleri*

⁹⁷ KILIÇOĞLU, s. 343.

⁹⁸ GÖKYAYLA, s. 289; ÖNCÜ, s. 30.

⁹⁹ GÖZLER, s. 52; BULUT, KOCA, s. 216.

¹⁰⁰ GÖZLER, s. 52.

¹⁰¹ ÖNCÜ, s. 30. Ancak *Gökyayla*, tek bir atıfla sayfalarca alıntı yapılmasının intihal olduğu kanaatindedir (GÖKYAYLA, s. 286-287).

¹⁰² ÖNCÜ, s. 30.

¹⁰³ *Gözler*, yetersiz, yanlış ve aldatıcı nitelikte olan atıfların intihal olduğunu söylemektedir (GÖZLER, s. 54).

Kanununun 71'inci maddesinde suç olarak tanımlanmış, failler cezai müeyyideye tâbi kılınmıştır.

İntihal de dâhil olmak üzere tüm usûlsüz iktibas türleri, bilimsel araştırma ve yayın etiği ihlalleridir. Ancak etik ihlalleri tanımlayan *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* intihal dışında diğer usûlsüz iktibas türleri tanımlanmamıştır. Bundan dolayı da intihal fiili *Yükseköğretim Kanunu*'nun 53'üncü maddesinin beşinci fıkrasının (a) bendinde üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasıyla cezalandırılmakta iken diğer usûlsüz iktibas fiilleri herhangi bir disiplin müeyyidesiyle karşılaşmamaktadır¹⁰⁴. Bazen de intihal teşkil etmeyen usûlsüz iktibaslar, intihal sayılarak usûlsüz iktibas gerçekleştirilen kimselere intihal fiilinin karşılığı olan yaptırımlar tatbik edilmektedir¹⁰⁵.

Usûlsüz iktibas türleri, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine aykırı fiilleri başlığı altında ayrıntılı bir biçimde düzenlenmelidir. Bu düzenlemelere paralel olarak her bir usûlsüz iktibas türüne uygun disiplin müeyyidelerine *Yükseköğretim Kanununda* yer verilmesi isabetli olacaktır.

IV. DİĞER YAYIN ETİĞİ İHLÂLLERİNİN FİKRÎ MÜLKİYET HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Açıklama

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı fiiller,

- intihal,
- sahtecilik,
- çarpıtma,
- tekrar yayım,
- dilimleme,
- haksız yazarlık ve
- diğer etik ihlâl türleri

olarak belirtilmiştir. *Yönergede* isimlendirilen yayın etiği ihlalleri arasında yer alan intihal, fikrî mülkiyet hukuku bağlamında usûlsüz iktibasların en ağır biçimini oluşturması nedeniyle bir önceki bölümde detaylı olarak incelenmiştir. İntihal dışında yönergede isimlendirilen diğer etik

¹⁰⁴ BULUT, KOCA, s. 228.

¹⁰⁵ DEMİRCİOĞLU, s. 180.

ihlaller arasında haksız yazarlık, fikri mülkiyet hukuku kapsamında değerlendirilme imkânına sahiptir. Sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayım ve dilimleme fiillerinin fikri mülkiyet hukuku ile ilişkisi zayıf olduğundan söz konusu fiillerin, fikrî mülkiyet hakları bakımından incelenme imkânından yoksun oldukları söylenebilir.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinde yer alan: "Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak" ve aynı madde fıkrasının (d) bendinde yer alan: "İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak" fiilleri bulunmaktadır. Bu etik ihlallerin de fikrî mülkiyet hukuku bakımından değerlendirilmesi mümkündür. Bu fiiller hariç isimlendirilmeyen diğer etik ihlâl türlerinin fikrî mülkiyet hukuku açısından incelenmesi mümkün görünmemektedir.

B. Haksız Yazarlık

Haksız yazarlık, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde: "Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya aktif katkısı olan kişileri dahil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dahil ettirmek"* biçiminde tanımlanmıştır.

Haksız yazarlık; *"yazar olarak belirtilmeyi haklaştırmayacak küçük bir katkı nedeniyle yeni yazar ekleme, yazar sırasını izinsiz değiştirme, onursal yazarlık, ikram yazarlık, karşılıklı yazarlık, saygın bir kişinin adını ortak yazar olarak izinsiz yazma, ortak yazarın adını çıkarma, bedel karşılığı (hayalet yazara) kendi adına çalışma/ yayın yaptırma"¹⁰⁶* gibi örnekler üzerinden de açıklanmıştır. Tanımlardan hareketle haksız yazarlığın, bilimsel bir yayında yazar (eser sahibi) olma hakkının ihlâl edilmesi olduğu söylenebilir¹⁰⁷. Bu etik ihlâl türü üç farklı

¹⁰⁶ ÜNAL, TOPRAK, BAŞPINAR, s. 20.

¹⁰⁷ Yazarlık için çeşitli kriterler belirlenmiştir. Buna göre söz konusu kriterleri sağlayan kişiler bilimsel yayında yazar olarak yer alma hakkını elde ederler. Örneğin, International Committee of Medical Journal; a) *Araştırma düşüncesine ve plânına ya da veri toplama ve verilerin yorumlanmasına önemli katkılar yapmak*, b) *makale taslağının çıkartılmasında ya da önemli entelektüel içerik için kritik düzenlemeler yapmak*, c) *yazının yayınlanacak son haline onay vermek* şeklinde üç kriter belirlemiş, bu kriterleri sağlayan kimselerin yazarlık hakkını kazandığını ifade etmiştir. International Committee of Medical Journal (2006). Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: ethical considerations in the conduct and reporting of research: authorship and contributorship. http://www.icmje.org/ethical_1author.html. (E.T. : 20.01.2021), (YILMAZ, K.(2012): Etik Dışı Davranış Olarak Haksız Yazarlık, Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi, c. 2 S. 1'den naklen)

şekilde ortaya çıkabilir. İlki, yazarlık unvanını (aktif katkısıyla) hak eden kişiye yazarlar arasında yer verilmemesidir¹⁰⁸. İkincisi, yazarlık unvanını hak etmeyen kişilerin eserde yazar olarak belirtilmesidir¹⁰⁹. Üçüncüsü ise, yazarların sıralanmasında haksızlık yapılmasıdır¹¹⁰.

Haksız yazarlığın yukarıda belirtilen ilk türü olan hak edildiği halde eser sahibi olarak belirtilmemek fiili, zaman yönünden iki şekilde yapılabilir. Yazar olarak anılması gereken kişinin ismi yazarlar arasına ya en başından itibaren hiç alınmaz ya da eserin ilk baskılarında alınmasına rağmen sonraki baskılarda kişinin adı yazarlar arasından çıkarılır. Her iki durumda da haksız yazarlık adı verilen etik ihlâl gerçekleştirilmiş sayılır. Bu durum, fikrî mülkiyet hukuku bakımından değerlendirilecek olursa, burada en başta eser sahibinin eseri üzerindeki manevî haklarından olan “adın belirtilmesi hakkının” ihlâl edildiği rahatlıkla söylenebilir. Adın belirtilmesi hakkı, eser sahibi olarak tanıtılma hakkıdır¹¹¹. Bilimsel bir yayının yazarları arasından haksız olarak çıkarılmak bu hakkın ihlâline neden olur. Adın belirtilmesi hakkı, aynı zamanda, kişinin eser sahipliğine kârîne oluşturur¹¹². Bu nedenle bu hakkın ihlâli, eser dolayısıyla sahip olunan diğer manevî ve malî hakların da kullanılmasına ve onlardan yararlanılmasına engel teşkil eder¹¹³.

Haksız yazarlığın yukarıda belirtilen ikinci türü olan hak etmediği halde eser sahibi olarak belirtilmek ise bu fiilin saikleri açısından tasnif edilebilir. Öğretide sınıflandırılan bu fiillere çeşitli isimler verildiği de görülmektedir. Örneğin, onursal yazarlık (honorary authorship) denilen bir haksız yazarlık türünde, üretilen bilimsel yayında aktif bir katkısı bulunmayan, ancak o alanda tanınmış olan bir kimsenin adına yazarlar arasında yer verilmektedir¹¹⁴. Bir diğer örnek olarak hayali/sanal/gölge yazarlık (ghost authorship) adı verilen haksız yazarlık türünde bir kuruluş çıkarları doğrultusunda kendi araştırmacılarına

¹⁰⁸ KARAKOÇ, s. 113.

¹⁰⁹ KARAKOÇ, s. 113.

¹¹⁰ KARAKOÇ, s. 114.

¹¹¹ KILIÇOĞLU, s. 246.

¹¹² Burada bahsedilen eser sahipliği *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 9 ve 10’uncu maddelerinde düzenlenen müşterek ve elbirliği halinde eser sahipliğidir. Yazar sayısı birden fazla olduğu için yazarlar eser üzerinde duruma göre ortak veya elbirliği halinde eser sahibi sayılırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. KILIÇOĞLU, s. 204 vd.; SULUK, KARASU, NAL, s. 77 vd.

¹¹³ Bu duruma özgü olarak *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 15’inci maddesinde özel bir dava türüne yer verilmiştir. Kişi, eser sahibi olduğunu iddia ediyor ise açacağı bir dava ile bu hakkın tespit edilmesini talep edebilmektedir.

¹¹⁴ TÜBA, s. 25: Bu fiilin amacı, alanında tanınmış kişinin itibarını kullanarak yayının, bilimsel dergilerde yayımlanmasını kolaylaştırmaktır.

yaptırıldığı araştırmanın bilimsel bir dergide yayımlanabilmesi için araştırmaya katılmamış olan, ancak alanında tanınan kimseleri yazar listesine eklemektedir¹¹⁵.

Armağan yazarlıkta (gift authorship) yayını üreten yazar üzerinde nüfuz kullanılarak çalışmaya katkısı olmayan kimselerin yazar listesine eklenmesi söz konusudur¹¹⁶. Bu husus, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* haksız yazarlığın tanımında hususi olarak belirtilmiştir. Zira bu duruma akademik çevrelerde sıkça rastlanmaktadır. Her ne ad altında isimlendirilmiş olursa olsun haksız yazarlığın bu türü, eser sahibi veya eser sahiplerini, eser üzerindeki manevî ve malî hakların kullanımı veya bu haklardan dilediğince istifade edilmesi bakımından sınırlar. Bunun sebebi, yazar listesine eklenen haksız yazarın, eser sahibi olarak belirtilmesi sayesinde *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 9 ve 10'uncu maddelerinde belirtilen hakları asıl yazarlara karşı kullanabilecek olmasıdır.

Haksız yazarlığın yukarıda belirtilen üçüncü türü olan yazarların sıralamasında haksızlık yapılması fiili de etik ilkelere aykırılık teşkil eder¹¹⁷. Bu tür bir etik ihlâlin aynı zamanda yazarlar arasında fikrî haklardan yararlanma hususunda farklılıklara sebep olma ihtimali meydana getirmesi nedeniyle fikrî hakları zedeleyici bir yönünün bulunduğu söylenebilir.

C. Alenileşmemiş Tez veya Çalışmaları İzinsiz Olarak Kullanmak

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinde: “Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak” olarak belirtilen fiil, eser sahibinin, eseri üzerindeki manevi hakkı olan “kamuya arz hakkını” ihlâl etmektedir.

Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmalar, genellikle alenileşmemiştir. Sahibinin izni olmaksızın bu tez veya çalışmaları kaynak olarak kullanmak bu eserlerin alenileşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu etik ilkelere aykırılık teşkil eden fiil, aynı zamanda eser sahibinin eseri üzerindeki kamuya arz hakkına da zarar verir.

¹¹⁵ TÜBA, s. 25.

¹¹⁶ TÜBA, s. 26.

¹¹⁷ KARAKOÇ, s. 114.

Ç. Yayımlanmamış Eser Hakkında Bilgi Paylaşmak

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendinde: "İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak" şeklinde ifade edilen etik ihlâl de, alenileşmemiş tez veya çalışmaları izinsiz kullanmak gibi, eser sahibinin eser üzerindeki kamuya arz etme hakkını ihlâl edebilecek niteliktedir.

Bu etik ihlâl türünde kişinin kamuya arz etme hakkının ihlâl edilmiş sayılması için bazı şartların bulunması gereklidir. Bu şartların ilki, eserin alenileşmemiş; yani, henüz kamuya arz edilmemiş olmasıdır. Eser, daha önce eser sahibince alenileştirildi ise, ikinci kez alenileştirme mümkün olmadığından bu şart gerçekleşmez. *Yönergenin 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendinde* eserin yayımlanmadan önce eserde yer alan bilgilerin paylaşılması etik ihlâl sayılmıştır. Yayımlanma da alenileştirmenin yollarından herhangi birisidir. Daha doğrusu alenileşmiş bir eser henüz yayımlanmamış da olabilir. Bu nedenle bu etik ihlâl türünün kamuya arz etme hakkını ihlâl etmesi için ilk olarak eserin yayımlanmamış ve bununla birlikte henüz alenileşmemiş de olmasını aramak gerekir.

İkinci olarak, eserde yer alan bilgilerin paylaşılması sonucunda eserin esaslı bir kısmının veya eserin ana hatlarının kamuya açıklanmış olması gereklidir¹¹⁸. Eserde yer alan bilgiler, eserin esaslı bir kısmını veya ana hatlarını teşkil etmiyorsa kamuya arz gerçekleşmemiş sayılacağından kamuya arz etme hakkının ihlâli de söz konusu olmaz.

Son olarak başkalarıyla paylaşma, paylaşan kimsenin şahsî çevresi ya da belli meslek arkadaşlarıyla değil birbiriyle alakasız herhangi bir kişinin bilgi sahibi olabilmesi şeklinde gerçekleştirilmelidir¹¹⁹. Örneğin eserde yer alan bilgilerin, eseri inceleyen öğretim üyesinin herkese açık sosyal medya hesabından yayımlanması böyledir.

Tüm bu sayılan şartları taşıması halinde, incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşan kişi, kamuya arz etme hakkını ihlâl eden etik dışı davranış gerçekleştirmiş sayılır.

¹¹⁸ CERİTOĞLU SENGEL, s. 47.

¹¹⁹ KILIÇOĞLU, s. 245.

SONUÇ

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine aykırı fiiller, etik ihlaller olarak ifade edilir. Etik ihlaller, *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* (YKBAY) sayma suretiyle tanımlanmıştır. Sayılan etik ihlâl türleri arasından “intihal” ve “haksız yazarlık” ile “diğer etik ihlâl türleri” arasında “alenileşmemiş tez veya çalışmaları izinsiz kullanmak” ve “yayımlanmamış eser hakkında bilgi paylaşmak” olarak ifade edilen etik ihlaller, eser sahiplerinin eser üzerindeki manevî ve malî haklarını ihlâl etmeleri nedeniyle fikrî mülkiyet hukuku kapsamında da değerlendirilirler.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde henüz tanımlanmamış olsa da yayın etiği olarak kabul edilmesi gereken bazı fiiller vardır ki, bunlar da fikrî hakları ihlâl etmektedirler. Bu fiiller, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun* 35’inci maddesinde düzenlenen iktibas serbestisine aykırı olan fiillerdir. Söz konusu fiiller, usûlsüz iktibas olarak ifade edilir.

Usûlsüz iktibas kapsamında toplanan fiiller şunlardır;

- “Kendisinden iktibas yapılan eserin henüz alenileşmemiş olması”,
- “kendisine iktibas yapılan fikrî ürünün bağımsız bir eser olmaması”,
- “alenileşmiş ancak henüz yayımlanmamış eserden geniş alıntı yapılması”,
- “yayımlanmış eserden ölçülü biçimde ve içeriği aydınlatma amaçlı alıntı yapılmaması”,
- “alıntıların belli olacak şekilde yapılmaması” ,
- “alıntı yapılan kaynağın yanlış, yetersiz veya sahte olarak gösterilmesi” ve
- “intihal” olarak adlandırılan “alıntı yapılan kaynağın gösterilmemesi”dir.

Sayılan usûlsüz iktibas türlerinden intihal dışında hiçbiri *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde* düzenlenmemiştir.

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde düzenlenen etik ihlaller, *Yükseköğretim Kanununda* disiplin suçu olarak yer aldığı için haliyle *Yönergede* düzenlenmeyen usûlsüz iktibas türleri için *Yükseköğretim Kanununda* bu fiillere özgü disiplin cezalarına yer verilmemiştir. Bu durum, uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Örneğin intihal teşkil etmeyen bir usûlsüz iktibas çeşidi, intihal olarak değerlendirildiğinde kişi hak etmediği sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle intihal fiili dışında kalan usûlsüz iktibas türlerinin de etik ihlâl türü olarak düzenlenmesinin; bu düzenlemeye paralel olarak

Yükseköğretim Kanununda fiillere uygun çeşitli disiplin cezalarına yer verilmesinin amaca ve adalete daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ARSLANLI, H. (1954). Fikri Hukuk Dersleri II, İstanbul.
- BOZBEL, S. (2012). Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku 1. Baskı. İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- BULUT, N., KOCA, M. (2013): İktibas Serbestisinin İhlali, İntihal ve Bunlara Bağlanan Hukuki Sonuçlar. Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı (Ed. Tekin Memiş). Ankara: Yetkin.
- CERİTOĞLU SENGEL F. (2009). Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme 1. Baskı. Ankara: Seçkin.
- DEMİRCİOĞLU, M. Y. (2014): İdari Yargı Kararları Çerçevesinde Bilimsel Yayın Etiği Soruşturmaları. Ankara Barosu Dergisi. (1), 147-217.
- ERDİL, E. (2005): İçtihatlı ve Gerekçeli Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Şerhi. İstanbul: Beta.
- EREL, Ş. N. (2008). Türk Fikir ve Sanat Hukuku. 3. Bası. Ankara: Yetkin.
- GÖKYAYLA, E. (2009). Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal Kavramı. Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı (Ed. Tekin Memiş), İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- GÖZLER, K. (2013). Örnekleriyle Usulsüz Alıntı Sorunu, Bursa, Yazarın Kendi Yayını.
- KARAKOÇ, Y. (2021). Hukuk Araştırmalarında Metod. Ankara: Yetkin.
- KILIÇOĞLU, A. M. (2017). Fikri Haklar. 3. Basım. Ankara: Yetkin.
- KÖKSAL, M. (2020). Bilim Dünyamızın Kanayan Yarasında Yeni İcatlar veya Adı Konulmamış Yayın Etiği İhlalleri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (1), 209-218.
- MEMDUHOĞLU, H. B. (2007). Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği. Milli Eğitim.
- ÖNCÜ, Ö. (2010). Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İktibas Serbestisi ve Sınırları. Ankara: Yetkin.
- ÖZTAN, F. (2008). Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi.
- SULUK, C., KARASU, R., NAL, T. (2020). Fikri Mülkiyet Hukuku. 4. Baskı, Ankara: Seçkin.
- TEKİNALP, Ü. (2012). Fikri Mülkiyet Hukuku. 5. Bası. İstanbul: Vedat Yayıncılık.
- TÜBA (2002). Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

- USLU, R. (2019). Alıntıda Hukuka Uygunluk Kriterleri. AÜHFD, 68 (4), 913-958.
- ÜNAL, M., TOPRAK, M., BAŞPINAR, V. (2012). Bilim Etiğine Aykırı Davranışlar ve Yaptırımlar: Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Bir Çerçeve Önerisi. Amme İdaresi Dergisi, 45 (3), 1-27.
- YAMAN, D. (2010). Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Düzenlenen Bir Eserden Kaynak Göstermeksizin İktibasta Bulunma Suçu, DEÜHFD, 12 (Özel Sayı), 1551-1567.
- YAVUZ, L., ALICA, T., MERDİVAN, F. (2013). Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu. C. I. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YAVUZDOĞAN, S. (2017). İdari Yargı Kararlarından Hareketle “İntihal”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8 (1), 225-254.
- YILMAZ, K. (2012). Etik Dışı Davranış Olarak Haksız Yazarlık, Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2 (1).

İnternet Kaynakları

- International Committee of Medical Journal (2006). Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: ethical considerations in the conduct and reporting of research: authorship and contributorship. http://www.icmje.org/ethical_1author.html. (E.T: 20.01.2021)
- https://www.yok.gov.tr/DuyuruBelgeleri/Yay%C4%B1n%20ve%20Dok%C3%BCmantasyon%20Dairesi%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/2018/lisansustu_tez_elektronik_ortamda_yayimlanmasi_yonergesi.pdf (E.T: 05.05.2021).
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic (E.T: 13.11.2021).
- <https://sozluk.gov.tr/> (E.T:28.04.2021).
- <https://fikirimulkiyet.com/mevzuat/bern-anlasmasi/> (E.T: 03.05.2021).